

GIDS VOOR HAAGS HUIZENONDERZOEK

Kees Stal

**Vijfde herziene uitgave
2022**

Opmerkingen

Deze gids is op tientallen onderdelen aangepast en geactualiseerd ten opzichte van de uitgave 2000.

Ronald Grootveld, 21 maart 2022

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	5
Inleiding.....	6
Algemene bronnen	7
EIGENAREN.....	8
ALGEMEEN.....	8
I. DE PERIODE 1832 - HEDEN.....	8
A. Hoofdbron: het kadaster.....	8
B. Andere mogelijkheid	15
C. Varia.....	15
II. DE PERIODE 1811 - 1832	18
A. Hoofdbron: archief van de zettters voor de 18	
B. Andere mogelijkheden	20
C. Varia.....	20
III. DE PERIODE 1560 - 1811	22
A. Hoofdbron: transportregisters.....	22
B. Andere mogelijkheden	24
C. Varia.....	28
IV. DE PERIODE VOOR 1560	30
A. Geen hoofdbron	30
B. Secondaire bronnen	31
C. Incidentele bronnen.....	31

ALGEMEEN	34
I. DE PERIODE NA 1830	34
A. Belangrijkste bronnen: adresboeken, woningregisters, bevolkingsregisters.....	34
B. Andere bronnen	38
C. Varia.....	39
II. DE PERIODE 1750 – 1830	41
A. Hoofdbron: buurtboeken.....	41
B. Andere bronnen	42
C. Varia.....	43
III. DE PERIODE 1600 - 1750.....	44
A. Geen hoofdbron	44
B. Incidentele bronnen.....	44
C. Varia.....	46
IV. DE 16DE EEUW EN VROEGER	46
A. Geen hoofdbron	46
B. Incidentele bronnen	46
C. Varia.....	47

BOUWGESCHIEDENIS	48
ALGEMEEN	48
I. DE 20STE EEUW	49
A. Hoofdbronnen: archieven van bouw- en woningtoezicht, gemeentebestuur en kadaster.....	49
B. Overige bronnen.....	52
II. DE PERIODE 1851 - 1900	55
A. Hoofdbronnen: archieven van kadaster, bouwpolitie, 55	
B. Overige bronnen.....	58
III. DE PERIODE 1800-1851	59
A. Fiscale bronnen.....	59
B. Archieven van het stadsbestuur betreffende de fabricage..	60
C. Andere mogelijkheden.....	61
IV. DE 17DE EN 18DE EEUW	62
A. Fiscalebronnen	62
B. Relatie gebouwen en openbare weg	63
C. Incidentele bronnen	65
V. 16DE EEUW EN VROEGER	66
BIJLAGEN: STRAAT- OF ADRESGEWIJZE LIJSTEN	
VAN HUIZEN EN ERVEN	67

Voorwoord bij de vijfde druk

Wie de geschiedenis van een gebouw wil uitzoeken, stuit op een overweldigende veelheid aan bronnen. Maar al te vaak heeft dat een verwarrende, zo niet ontmoedigende uitwerking, zeker als je niet eerder aan zo'n onderzoek bent begonnen. Traditionele toegangen (zoals catalogi, archievenoverzichten en inventarissen) geven zelden een direct antwoord op de vragen die je bij zo'n speurtocht kan stellen. Meestal bieden ze tegelijk te veel en te weinig. Een gids die de vraagstelling als uitgangspunt neemt, kan deze bezwaren voor een belangrijk deel ondervangen.

Deze *Gids voor Haags Huizenonderzoek* is bedoeld als een praktische wegwijzer, toegespitst op de Haagse situatie, en richt zich in de eerste plaats tot amateurs. Wat niet wegneemt dat ook professionele onderzoekers er hun voordeel mee kunnen doen.

De eerste druk verscheen in 1984, het jaar waarin het Gemeentearchief zijn honderdjarig jubileum vierde. Sinds dat jaar is veel veranderd, waardoor de geboden informatie op veel plaatsen al na enkele jaren verouderd raakte: nieuwe archivalia kwamen voor onderzoek beschikbaar of kregen een betere ontsluiting, publieksinstellingen reorganiseerden zich of voerden veranderingen in de dienstverlening door. De vierde druk uit 2000, waarin al die wijzigingen waren verwerkt, is inmiddels broodnodig aan herziening toe. Dat komt met name door de digitale mogelijkheden die bij historisch onderzoek inmiddels ter beschikking staan. Daarin voorziet deze nieuwe uitgave.

Kees Stal

INLEIDING

AAN DE SLAG

Hoe begint u een onderzoek naar de geschiedenis van een huis ?

Het is praktisch uit te gaan van drie hoofdvragen:

1. wie waren de **eigenaren**
2. wie waren de **bewoners** of gebruikers
3. wat is de **bouwgeschiedenis**

Het is daarbij verstandig deze volgorde aan te houden. Om punt 2 of 3 te kunnen onderzoeken, moet je vaak eerst het antwoord op vraag 1 weten. Natuurlijk zullen in de praktijk deze punten bij het onderzoek vaak door elkaar lopen. In deze gids worden zij echter strikt gescheiden.

We volgen daarbij zo veel mogelijk de praktijk van het onderzoek. We starten in het heden, aan de hand bekende feiten, en volgen het spoor terug tot in het verleden. Voor ieder tijdperk komen telkens eerst de hoofdwegen ter sprake, en daarna de zijpaden, sluiptwegen en alternatieve routes.

De gegevens zal men in de meeste gevallen uit archieven moeten halen: de papieren neerslag van het handelen van instellingen en personen in het verleden. Voor zover niet uitdrukkelijk anders is aangegeven, bevinden die administratieve bescheiden zich in het Haags Gemeentearchief. De archieven die instellingen en personen aan het Gemeentearchief hebben overgedragen, hebben daar elk een eigen *beheersnummer* of toegangsnummer gekregen. De inhoud van elk archief is beschreven in een inventaris, online te raadplegen via [Zoek in alles \(Haags Gemeentearchief\) - Haags Gemeentearchief](#).

Deze gids kan niet op alle details ingaan. De inventarissen van de archieven die in deze gids worden genoemd, vormen een onmisbaar hulpmiddel bij het onderzoek. Vaak staan in die inventarissen nuttige aanwijzingen voor verder onderzoek. Daarnaast zullen medewerkers graag helpen wanneer u toch nog op moeilijkheden stuit.

ALGEMENE BRONNEN

Er zijn bronnen (zoekmogelijkheden), die niet speciaal op één vraag antwoord geven. Ze maken een eerste oriëntatie mogelijk en het beste is daarmee te beginnen.

Literatuur

In publicaties (boeken of tijdschriften) kunt u de neerslag vinden van wat anderen al hebben onderzocht. In de bibliotheek van het Gemeentearchief zoekt u deze publicaties [online](#) op, bijvoorbeeld door de straatnaam als trefwoord of titelwoord in te voeren. Alle aanwezige literatuur zult u op deze manier niet achterhalen; daarvoor moet u systematisch op onderwerp zoeken, met name via de siso-codes 718, 718.7 en 718.8 (via de keuze 'uitgebreid zoeken'). Bedenk dat ook publicaties over een buurpand vaak waardevolle gegevens kunnen opleveren.

Krantenartikelen

Kranten zijn via www.delpher.nl goed doorzoekbaar, uiteraard ook op straatnaam. In de jaren 1952-1977 zijn op het Gemeentearchief korte samenvattingen gemaakt van krantenartikelen, ook op straatnaam (op te vragen via [krantenklapper](#)). De Haagsche Courant 1940-2002 is verder op microfiche en digitaal in de studiezaal te raadplegen).

Documentatie

Veel gegevens over straten en huizen zijn in het Gemeentearchief te vinden in een verzameling knipsels, aantekeningen, affiches en andere losse documenten. Zij zijn geordend op straatnaam. U kunt deze documentatie aanvragen met beheersnummer 8029-01 (zie daarvoor het online archievenoverzicht).

Collectie eigendomsbewijzen

U vindt hierin koopakten en andere eigendomsbewijzen, met bijbehorende stukken die langs verschillende kanalen bij het Gemeentearchief zijn gekomen. Een beschrijving vindt u online in het archievenoverzicht (zoek 0841-01).

Een probleem is dat in deze index niet altijd de huisnummers staan vermeld. Met gegevens die u in een later stadium vindt (zoals koopdata) lukt het meestal wel koopakten van uw pand te identificeren (als die er tenminste zijn). Ook hier geldt dat koopakten van buurpanden waardevolle informatie kunnen leveren.

EIGENAREN

ALGEMEEN

Bij de vraag **wie** de eigenaren waren van een huis, hoort vanzelf de vraag **wanneer** de eigendomsovergang plaats vond, **op welke manier** (vererving, aankoop), en **welke beperkingen** er waren (erfpacht, hypotheek, erfdienstbaarheden).

Aan de andere kant kan men zich vragen stellen over de **persoon en de familie** van de eigenaren, hun welstand en beroep. Op dergelijke vragen kunnen we hier niet nader ingaan. Kortheidshalve verwijs ik hier naar de biografische literatuur (zoals biografische woordenboeken) en de verschillende handleidingen voor familieonderzoek. Familiearchieven vormen een andere bron. Voorzover ze bewaard worden in voor het publiek toegankelijke instellingen, vindt u ze online terug via www.archieven.nl. Deze maar ook andere particuliere archieven werden in de jaren 1965-1998 gedocumenteerd in een Centraal Register voor Particuliere Archieven (zie hiervoor online Nationaal Archief, toegang 2.14.26).

Eigendomsgegevens zijn over het algemeen goed voorhanden: de belangen van de fiscus en de behoefte aan rechtszekerheid zijn hiervan de voornaamste oorzaken.

I. DE PERIODE 1832 – HEDEN

A. HOOFDBRON: HET KADASTER

De belangrijkste bron voor het onderzoek naar eigenaren in de periode 1832 heden wordt gevormd door de administratie die het Kadaster heeft bijgehouden. Hieronder komt eerst aan de orde hoe deze administratie in hoofdlijnen is opgezet. Vervolgens gaan we in op de wijze waarop u het onderzoek kunt aanpakken. We kunnen hierbij niet op alle details ingaan. Daarvoor kunt u in de eerste plaats de inventaris van het kadasterarchief raadplegen (toegang 0496-01). Wanneer deze geen antwoord op uw vragen geeft, zullen de medewerkers u graag verder op weg helpen.

1. OPZET

Het kadaster kan men kort omschrijven als de registratie van onroerend goed. Aanvankelijk gebeurde dat alleen ten behoeve van de fiscus. Het Rijk startte daarmee officieel op 1 oktober 1832, na een lange periode van voorbereidingen.

a. Kaarten

Heel Nederland werd nauwkeurig in kaart gebracht. Men ging daarbij uit van de bestaande indeling in gemeenten. Zo vormden Den Haag en Loosduinen ook voor het Kadaster aparte gemeenten. De tegenwoordig geldende

gemeentegrenzen hoeven niet altijd overeen te komen met de kadastrale gemeentegrenzen. Loosduinen is al sinds 1923 door Den Haag geannexeerd, maar is voor het kadaster nog steeds een aparte gemeente!

Grote gemeenten werden onderverdeeld in **secties**, die met een letter werden aangeduid, en deze tenslotte in genummerde **percelen**. Een stukje grond in de binnenstad van Den Haag werd omschreven als Gemeente 'sGravenhage, Sectie E, nr. 21. Verwarring met andere percelen was daarmee voortaan uitgesloten. Want bij veranderingen (samenvoegingen of splitsingen) van een perceel werd het oude nummer opgeheven en vervangen door een nieuw volgnummer, dat nog niet eerder gebruikt werd. Elk **perceelnummer** staat aldus altijd voor één bepaald stukje grond.

De oorspronkelijk getekende kaarten, de zogenoemde **minuutplans**, vormden de basis. De latere veranderingen werden ingetekend op nieuwe kaarten, de zgn. **bijbladen**. Deze kopiekaarten werden regelmatig bijgewerkt, en gaven dus alleen de laatste stand van zaken weer. Als een kaart te vaak was bijgewerkt ging men verder met een nieuwe kopie.

b. Registers van eigenaren ('leggers')

In elke kadastrale gemeente werden registers aangelegd waarin de eigenaren staan opgesomd. Iedere eigenaar kreeg er een volgnummer (in het kadastrale jargon: het **artikelnummer**). Bij elke eigenaar werden al zijn eigendommen binnen de gemeente vermeld, met hun perceelnummer, hun omvang en de fiscale waarde. Tussentijds optredende veranderingen werden zorgvuldig bijgehouden.

In de kadastrale administratie staan deze registers bekend onder de wat misleidende naam **perceelsgewijze legger**. Ze zijn op naam toegankelijk via alfabetische naamlijsten en de onder c. genoemde registers.

c. Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels (O.A.T.) en Register 71

Om te kunnen nagaan wie de eigenaar van een bepaald perceel was, gebruikte men eerst registers waar achter elk perceelnummer de naam van de eigenaar stond vermeld. Dat waren de zogenoemde **Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels (O.A.T.)**.

Omdat deze registers door de veelvuldige veranderingen lastig waren bij te houden, gebruikte men sinds 1844 een nieuw soort registers: de zogenoemde **Registers 71**. Hierin stonden achter elk **perceelnummer** alleen de bijbehorende **artikelnummers**. Daarmee kon men in de leggers vervolgens zonder veel moeite de eigenaren opzoeken.

GEGEVENS BIJ HET GEMEENTEARCHIEF

Het bijhouden en het beheer van het kadaster is steeds een vanuit het *Rijk* geregelde activiteit geweest. De gemeenten krijgen echter de belangrijkste informatie

toegespeeld. Tot de intrede van de automatisering in de jaren 1980 beschikten de gemeenten over afschriften van de belangrijkste bescheiden, die steeds met de hand werden bijgewerkt. Deze afschriften bevinden zich nu bij het Gemeentearchief. Zie online het Archievenoverzicht, toegang 0496-01.

U vindt in het Gemeentearchief:

- a. Minuutplans** van de toestand in 1832 (in fotokopie en online als scan). Ze zijn ook online te raadplegen op de beeldbank van de Rijksdienst Cultureel Erfgoed (www.cultureelerfgoed.nl, zie onder F.A.Q.) en op de site van het Nationaal Archief (toegang 4. KADOR-G).
- b.** Kopieën van **bijbladen**; deze zijn zoals hiervoor al is gezegd veelvuldig bijgewerkt: niet alle stadia zijn dus hier terug te vinden (dit is wel mogelijk via de bij het landelijk Kadaster aanwezige veld- en hulpkaarten, zie onder).
- c. Leggers van eigenaren** (1832-1985); met alfabetische naamindex 1832-1929.
- d. Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels** met supplementen, 1832-ca.1844 (ook online te raadplegen op de beeldbank van de Rijksdienst Cultureel Erfgoed, www.cultureelerfgoed.nl, zie onder F.A.Q.).
- e. Registers 71** (percelenregister ca. 1844-1985).

Hoe in te zien

De kadastrale kaarten (minuutplans en kopieën van bijbladen) bevinden zich voor een deel in fotokopie in de studiezaal. De registers staan op microfiche en zijn daar direct te raadplegen.

Voor meer details, en voor het aanvragen van kaarten die niet gekopieerd zijn, moet u de inventaris raadplegen. Daar vindt u ook uitvoerige aanwijzingen m.b.t. het gebruik. Een exemplaar ligt op de kast van de microfiches, terwijl de inventaris online is in te zien via toegang 0496-01.

KADASTRALE GEGEVENS ELDERS

De kadastrale informatie die u in het Gemeentearchief kunt vinden, is beperkt tot de belangrijkste basisgegevens, en bovendien tot de periode 1832 -ca. 1985. Het landelijk Kadaster beschikt over meer materiaal. Dat omvat niet alleen ook het meest recente tijdvak maar is tegelijk uitgebreid. Er zijn bijvoorbeeld **veldkaarten** en **hulpkaarten**, waarmee je exact veranderingen in percelen kunt nagaan, en – voor wat Zuid-Holland betreft – ook **registers van overschrijving**, waarin vanaf 1838 de koopakten zijn overgeschreven. Dergelijke registers van vóór 1838 bevinden zich overigens in het Nationaal Archief en beslaan de jaren 1811-1838 (Hypotheekbewaarders in Zuid-Holland. 's-Gravenhage, toegang 3.08.03.04).

Rond 1986 stapte het landelijk Kadaster over op een geautomatiseerd systeem. De gemeenten, en dus ook Den Haag, krijgen de nodige informatie tegenwoordig niet meer via handmatig bijgewerkte afschriften, maar via een computerverbinding. Dat heeft gevolgen voor de dienstverlening. Wie voor zaken als de aankoop van onroerend goed of voor bouwplannen, gegevens van het Kadaster nodig heeft, kan daarvoor terecht bij de gemeentelijke 'Kadasterbalie' (per mail via

kadaster@denhaag.nl). Die levert dan informatie over eigendom, koopprijzen of de hypotheek die op een pand kan rusten. Maar ook is het mogelijk daarvoor direct online contact op te nemen met het landelijke kadaster (www.kadaster.nl). In beide gevallen moet voor de geleverde diensten worden betaald.

Voor historisch onderzoek is er een aparte voorziening (zie onder).

2. GEBRUIK VAN HET KADASTER.

De digitale ontwikkelingen hebben ook gevolgen voor historisch onderzoek in het kadaster. Het landelijk Kadaster heeft een online 'Kadasterviewer' ontwikkeld, waarvan ook bezoekers van het Haags Gemeentearchief gebruik kunnen maken, tenminste voor wat Den Haag betreft. Verderop (onder 3. 'opmerkingen') gaan we daar nader op in. Maar eerst zetten we stap voor stap uiteen hoe een 'klassiek' onderzoek verloopt via de kadasterbescheiden die op het Gemeentearchief aanwezig zijn. We werken daarbij van heden naar verleden.

a. Laten we ervan uitgaan, dat de naam van de eigenaar u onbekend is (als u die wel kent, lees dan hieronder verder bij c).

U bepaalt via een kadastrale overzichtskaart binnen **welke sectie** u moet zoeken. Zie in de inventaris, op papier of online (Archievenoverzicht, toegang 0496-02) onder inventarisnr. 346. Op een (liefst zo recent mogelijke) kadasterkaart van de desbetreffende sectie zoekt u het bewuste huis op. Op de kadastrale kaart staat bij ieder perceel een **perceelnummer** vermeld. Voor het huis Herderinnestraat 6 vindt u bijvoorbeeld nummer K 649. Met dit perceelnummer moet u verder werken (zie onder b).

N.B. De meest recente kadasterkaarten moet u eerst aanvragen, via de inventaris. De oudere kaarten vindt u echter in kopie in de studiezaal. Om te controleren of u het huis goed heeft gelokaliseerd, zijn er online verschillende mogelijkheden: de [BAG-viewer van het Kadaster](#), Google Maps of een site als www.kadastralekaart.com. Maar het kan ook met gemeentelijke kaarten uit de jaren 1914-1989, grootschalige 1:1000-kaarten die o.a. huisnummers tonen. U vindt ze in de studiezaal op microfiche.

b. Met behulp van het **register 71** van de bewuste sectie zoekt u vervolgens het **artikelnummer** op waaronder de eigenaar in de leggers vermeld staat. Om het juiste microfiche te vinden moet u uiteraard eerst de inventaris van het kadaster raadplegen (op papier of online onder beheersnr. 0496-01). In het register 71 vindt u achter het perceelnummer het gezochte artikelnummer, en wel in de kolom 'Nummers (of artikels) der perceelsgewijze legger'.

Achter een perceelnummer kunnen meerdere artikelnummers staan: dit betekent dat het bewuste perceel achtereenvolgens ook meerdere eigenaren heeft gehad. Als tussen de artikelnummers een verticale streep staat, betekent

dit dat het perceel naar een andere 'afdeling' was overgegaan (zie voor een nadere verklaring hieronder, bij c).

In ons voorbeeld vindt u voor het huis Herderinnestraat 6, dat perceelnummer K 649 heeft, niet minder dan zes artikelnummers: 1813, 2229, 3669 etc. Met het artikelnummer werkt u verder (zie onder d).

N.B. Wanneer een perceel veranderingen ondergaat, bij voorbeeld door een splitsing of een samenvoeging met een ander perceel, dan krijgt het, zoals hiervoor onder 'Opzet' is verteld, een nieuw perceelnummer. In zo'n geval verwijst het register 71 naar vorige of volgende perceelnummers. De laatste zijn aangegeven door het woord Later. Voor de periode 1832-1844 kunt u ook werken met de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels en de daarop gemaakte supplementen.

c. Als u de naam van een eigenaar kent, kunt u het **artikelnummer** waaronder deze bij het kadaster bekend staat, opsporen met behulp van de **alfabetische naamindex**. Hoe u daarna te werk moet gaan, leest u hieronder bij punt d.

N.B. De naamindex raadpleegt u op microfiche, via het inventarisnummer dat u in de inventaris heeft gevonden. Houdt u er hierbij rekening mee dat de kadastrale secties gegroepeerd waren in *afdelingen*. Elke afdeling had een *eigen serie artikelnummers* en een *eigen naamindex*. Het is daarbij van belang te weten dat die groepering in afdelingen varieerde van periode tot periode. De sterke groei van Den Haag vroeg namelijk steeds weer om een aanpassing van de administratie. De inventaris van het kadaster laat zien bij welke afdeling u voor een bepaalde sectie en een bepaalde periode moet zoeken, m.a.w. welke registers u moet raadplegen.

d. Aan de hand van het artikelnummer en de inventaris van het kadaster zoekt u de '**legger**' waarin de **eigenaar** staat vermeld. Met het artikelnummer vindt u daarin de bladzijde waarop de eigenaar met zijn bezittingen staat vermeld. Hierna staat onder e. hoe u voorgaande en latere eigenaren kunt opsporen.

N.B. Het opzoeken van de legger kan ook hier problemen geven door de opsplitsing van de kadastrale administratie in verschillende afdelingen. Daarin waren vóór 1907, als boven gezegd, de secties gegroepeerd, met telkens een eigen serie leggers en eigen artikelnummers. Na 1907 werd er per sectie genummerd. De inventaris van het kadaster (beheersnr. 0496-01) geeft een overzicht.

In ons voorbeeld: bij het pand Herderinnestraat 6 (perceelnummer K649) werd als een van de bijbehorende artikelnummers 3669 genoemd. Uit het overzicht blijkt dat sectie K vóór 1875 onder de administratieve afdeling II viel, en dat we dus bij de inventarisnummers 69-77 moeten zoeken. Kijken we verder in de inventaris dan zien we, dat artikelnummer 3669 te vinden is in het register met inventarisnummer 77. Als we dit register op microfiche raadplegen, dan zien we onder artikelnummer 3669 Cornelis Roodenburch als eigenaar genoemd.

e. Het spoor van eigendomsovergangen is nu vrij eenvoudig te volgen: in de laatste kolommen van de legger vindt u steeds verwijzingen naar vorige of latere eigenaren, d.w.z. naar de artikelnummers waaronder deze bekend staan. In ons voorbeeld ziet u dat de vorige eigenaar onder nr. 2229 staat vermeld, en de volgende onder nr. 4492.

Let wel, ontbreekt zo'n verwijzing, dan kunt u in de registers van de periode ervoor of erna op hetzelfde artikelnummer doorgaan.

N.B. Een overstap naar een andere afdeling wordt in de legger aangegeven door het woord 'Overgang'.

3. OPMERKINGEN

a. Digitalisering: de Archiefviewer

Bij het onderzoek in het kadaster vormt het register van eigenaren (de '*legger*') de kern. Er zijn twee toegangen: een alfabetische *naamlijst* en het '*register 71*'. Beide verwijzen ze naar het 'artikelnummer' waaronder de eigenaar bekend staat: de naamlijst vanuit de naam van de eigenaar, en het 'register 71' vanuit het perceelnummer dat bij het huis of de grond hoort. *Kaarten* geven nadere informatie over het perceel: over de sectoe waarin het ligt, het nummer dat het kreeg en de vorm die het heeft.

De gegevens in deze documenten zijn door het landelijk Kadaster in een database verwerkt en digitaal snel doorzoekbaar gemaakt via het programma *Archiefviewer*. Ook de bezoekers van de studiezaal van het Gemeentearchief kunnen er gebruik van maken. Het is zelfs mogelijk direct vanuit een straatadres te zoeken, en als de gezochte documenten eenmaal zijn aangetroffen, kunnen ze op het scherm worden getoond. Ze zijn dan op dezelfde manier te gebruiken als de microfiches in de studiezaal. Het gaat voornamelijk om drie soorten documenten : *kaarten* (veld- en hulpkaarten), *registers 71* en *leggers*. Een handleiding is op de studiezaal aanwezig. Het is daarbij nuttig om te weten dat het Kadaster sinds de digitalisering voor de verschillende secties aparte codes hanteert: sectie N in Den Haag wordt aangeduid als GVH09. Een schema zit bij de handleiding.

De Archiefviewer is een online service exclusief bedoeld voor historisch onderzoek. Ook particulieren kunnen er een abonnement op nemen (zie www.Kadaster.nl).

b. Minuutkaarten en Oorspronkelijk Aanwijzende Tafels (OAT's)

Deze documenten leveren direct een beeld van de toestand uit 1832, het jaar waarin het Kadaster officieel van start ging. De 'minuutplans' zijn op verschillende manieren online in te zien en te downloaden. Als gezegd kan dat via het Nationaal Archief (toegang 4. KADOR-G), het Gemeentearchief (toegang 0496-02) en de Beeldbank van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Zoek daar via F.A.Q.

De beeldbank van de RCE biedt nog meer. Ten eerste de '*verzamelplans*' uit 1832, waarop het hele gebied van de beschreven gemeenten staat, met de onderverdeling

in secties. En ten tweede de *OAT's*, met gegevens over de eigenaren en de bewuste percelen.

Een bijzondere koppeling tussen deze documenten biedt de site www.hisgis.nl van de Fryske Akademy. Door ergens op de kaart te klikken verschijnen meteen alle vastgelegde gegevens van het aangeklikte perceel. Ook kan over de minuutkaart een moderne luchtfoto of kaart worden gelegd.

b. Mutaties

In een aparte kolom van de legger staan nadere gegevens over veranderingen die optreden (**verkoop, legaat, sloop, herbouw**) met een **jaartal**. Let wel, dit jaartal is een dienstjaar: de werkelijke verandering heeft steeds één, soms meer jaren daarvoor plaatsgevonden. In de leggers uit de vroegste periode staat overigens geen datering, maar via de supplementen op de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel is vaak toch nog een jaartal te achterhalen.

c. Eigendomsovergangen

Exacte **data van** vindt u in de hierboven al genoemde **registers van overschrijving** bij het Kadaster. De leggers die zich daar bevinden, verwijzen trouwens naar de vindplaats van de overgeschreven akten, namelijk via de nummers van deze registers en van de akten.

Sinds 1838 is overschrijving van de notariële koopakte in deze registers voorwaarde voor eigendomsverkrijging. U treft in deze akten **nadere bijzonderheden** aan. Er wordt bovendien verwezen naar de vorige eigendomsovergang (deel, nummer van een vorig register van overschrijving, en gegevens m.b.t. de onderhavige **notariële akte**). Als u met de notarisgegevens in de periode vóór 1935 terechtkomt, kunt u het onderzoek voortzetten in de notarisakten op het Gemeentearchief. Raadpleeg daarvoor de inventarissen van de notariële archieven van Den Haag, bekend onder beheersnrs. 0372-01 en 0373-01. Notariële archieven van Loosduinen zijn beschreven onder beheersnr. 0552-01.

d. Veranderingen in percelen

Veranderingen als samenvoeging, splitsing en grenswijziging zijn vaak gecompliceerd. De **hulpbladen** bij het Kadaster, die de oude en nieuwe toestand geven, vormen dan een onmisbaar hulpmiddel, samen met 'Register75' (voorheen 'register q'), dat een omschrijving van de verandering biedt. Zie voor de hulpbladen en de veldkaarten de Kadasterviewer.

e. Loosduinen

Rond 1877 vond een hermeting van de percelen plaats. Voor Loosduinen leidde dat tot een geheel andere opzet van de administratie. De registers van vóór en na 1877 sluiten daardoor niet op elkaar aan. Het spoor kunt u alleen volgen door de kaarten te vergelijken en aan de hand van de daar gevonden perceelnummers de bijbehorende artikelnummers op te zoeken.

N.B. Een uitgebreide beschrijving van het kadaster, met afbeeldingen en wenken voor onderzoek, vindt u in de *Kadastergids* door P. Keveling Buisman en E. Muller, die het Algemeen Rijksarchief uitbracht in 1979, en in *Aan de slag in de kadastrale archieven. Een handleiding voor de particuliere onderzoeker*, door Maan Verheijen (uitgave van de [Dienst voor het kadaster en de openbare registers](#), 2014).

B. ANDERE MOGELIJKHEID

Zoals hierboven (onder A 3 b) al is aangegeven, kan men het spoor van eigenaren ook via de **notariële akten** volgen. Dit is in het Gemeentearchief mogelijk zodra via het kadaster of een eigendomsbewijs (zie de collectie 'koopbrieven', toegang 0841-01) een notariële akte van voor ca. 1935 bekend is. Ook veilingannonces en dito gidsen kunnen notarissen noemen (zie hieronder, bij C 1). Voor de archieven van Haagse notarissen moet u in het Gemeentearchief de desbetreffende inventarissen raadplegen (beheersnrs. 0372-01 en 373-01, voor Loosduinen 552-01).

C. VARIA

Veel aspecten met betrekking tot eigendom en eigendomsverwerving zijn in verspreide bronnen terug te vinden.

1. VEILINGEN

Gegevens vindt u ten eerste in de koopakten, maar ook in gepubliceerde overzichten:

- a. De van 1790 tot 1856 gedrukte *Lijsten der verkochte huizen (...)*, onderdeel van een jaarlijks uitgegeven *Naamlijst* of *Naamlyst* van geboren en etc., aanwezig in de bibliotheek van het Gemeentearchief (signatuur P 1124).
- b. De alfabetische straatgewijze jaarlijkse overzichten in het *Jaarboekje voor Onroerende Goederen*, jrg. 1895-1957, aanwezig in de bibliotheek van het Gemeentearchief (signatuur P 4778.0)
- c. het 10-jarig overzicht in het *Jaarboekje voor Onroerende Goederen, over 1896-1905*, aanwezig op het Gemeentearchief (signatuur P 4778.0)
- d. de uitvoeriger, op datum geplaatste omschrijvingen in elkaar opvolgende periodieken:
 - de *Officiële Gids voor Openbare Verkopen* (1910-1929), waarvan aanwezig op het Gemeentearchief de jaren 1918-1929 (signatuur P 2322.0);
 - *Onze Gids, orgaan van de 's-Gravenhaagsche Vereeniging van Huis- en Grondeigenaren* (1897-1941), waarvan aanwezig de jaren 1937-1941 (signatuur P 1130.0);
 - de *Gids voor huiseigenaren te 's-Gravenhage e.o.* (1942) (signatuur P1500.0);
 - de *Mededeelingen van de Ver. v. huiseigenaren 'Onderling Belang'* (1942-1945) (signatuur P 1500.0);
 - *Onze Gids (...)* (1948-1981) (signatuur P 1500.0).

– *Huis en eigenaar,voorheen Onze Gids* (1982-1991) en later voortgezet als *Vastgoed Belang* (signatuur P 1588.0);
Over de jaren 1896-1907, 1917-1929 en 1961-1975 is een *index op straatnaam* vervaardigd, waarmee u de veilingdatum kunt vinden. De index moet u opvragen (OV 14 Verkopen, depot A,, 20-09-15). Aan de hand van de veilingdatum kunt u in de kranten de desbetreffende advertentie opsporen.

2. VERERVING

Gegevens hierover vinden we onder meer via de Registers van overschrijving bij het *Kadaster*. In de koopakte wordt namelijk verwezen naar een vorige aankomsttitel (eigendomsrecht) en daarbij kan het ook een vererving betreffen. Veel is natuurlijk terug te vinden in de notariële archieven; deze zijn helaas gebrekkig toegankelijk, zolang de naam van de notaris en de datering in het duister blijven. Een mogelijkheid bieden, behalve de verwijzingen in de registers van het *Kadaster*:

- a. De **Memories van Successie**, in het Nationaal Archief, die over de periode 1812-1814, 1818-1900 in principe alleen op datum toegankelijk zijn en alleen in het origineel te raadplegen indien zij ouder zijn dan 100 jaar. Eigentijdse tafels zijn er over 1849-1887 en 1893-1899. Zie Nationaal Archief, toegang 3.06.05, Memories van Successie van Zuid-Holland 1806-1927 en de bijbehorende [Zoekhulp Memories van Successie](#).
- b. **Testamenten**, opgemaakt tussen 1890 en 1973 zijn, indien de erflater voor 1974 is overleden, te achterhalen via het Centraal Testamenten Register (CTR) in het Nationaal Archief (toegang 2.09.51). Voor nadere informatie hierover, zie de [zoekhulp testamenten](#) op de site van het Gemeentearchief. Testamenten van personen die na 1974 zijn overleden berusten sinds 2007 bij de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (Den Haag).

Voor de periode vóór 1838, zie ook wat vermeld staat bij de periode 1811-1832. Verwijzingen naar testamenten over 1814-1958 treft u verder aan in het archief van de Algemene Rekenkamer, Bureau Vaste Posten (toegang 2.02.09.04), inv.nrs. 349-650 en 651-669. Het gaat hier hoofdzakelijk om personen aan wie het Rijk betaalverplichtingen had, zoals ambtenaren, militairen of leerkrachten.

3. DE GEMEENTE ALS PARTIJ

Veel bouwpercelen zijn door de gemeente uitgegeven, hetzij in erfpacht, hetzij door verkoop. Nadere informatie over de eigendommen van de gemeente kunt u vinden in de Handelingen van de Gemeenteraad (toegankelijk via een index, op trefwoorden als gronden of erfpacht). Scans van de handelingen staan online (zie Archievenoverzicht, toegang 7004-01). Aansluitende informatie treft u aan in het archieven van het Stadsbestuur 1816-1851 (beheersnr. 0352-01), het Gemeentebestuur 1851-1936 (bnr. 0353-01), 1937-1952 (bnr. 0610-01) en 1953-1990 (bnr. 0828-01).

Binnen de inventarissen kunt u zoeken op trefwoorden als 'eigendommen', 'aankoop', 'verkoop' en 'erfpacht'. Zo vermeldt de inventaris over de periode 1851-1936 onder inventarisnr. 1323 een lijst van de gronden die tussen 1830 en 1923 door de gemeente werden verkocht en onder de nrs. 1355-1357 een overzicht van de huizen of gronden waarvoor aan de gemeente een periodieke vergoeding was verschuldigd (bijvoorbeeld erfpacht). De laatste registers beslaan de jaren 1822-1880 en zijn alfabetisch toegankelijk op straat en persoonsnaam. Soms is de informatie verscholen in omvangrijke series. Dat is het geval met de correspondentie van het stadhuis uit de jaren 1851-1936 (bnr. 0353-01). In de inventaris staat deze correspondentie beschreven onder de naam 'Agendastukken' (de nrs. 4001-8605 in rubriek 1.5). Via indexen en agenda's, die u eerst moet opvragen, kunt u zien onder welke agendanummer stukken van uw gading zitten. Zie daarvoor inventarisnrs. 406-424 en 472-892.

De koop- en verkoopakten van de gemeentelijke eigendommen staan zelf in een aparte inventaris beschreven. Deze inventaris vindt u onder bnr. 0356-01. Registers en indexen maken dat u de weg kunt vinden in dit aktenarchief. De akten beslaan de periode 1822-1997. Bij een akte horen vaak oudere eigendomsbewijzen, die de gemeente bij aankoop kreeg meegeleverd. Deze eigendomsbewijzen, retroacta genoemd, worden in de inventaris vermeld in een apart hoofdstuk.

4. HYPOTHEKEN, FIDEÏ-COMMIS EN EXECUTORIAAL BESLAG

Met fideï-commis wordt bedoeld op de verplichting een erfgoed te zijner tijd door te geven aan een andere erfgenaam.

Gegevens over de hier genoemde eigendomsbeperkingen werden vanaf 1838 bijgehouden bij het Rijkskadaster. Hypotheekakten van vóór 1838 vindt u in het Nationaal Archief (toegang 3.08.03.04). Er is een toegang op naam. Over hypotheke e.d. waarbij de gemeente partij was, is hierboven (onder 3) al gesproken.

Voor gegevens betreffende executies (gerechtelijke verkopen onder dwang) van vóór 1838, zie de periode 1811-1832.

5. ERFDIENSTBAARHEDEN (SERVITUTEN)

Bepalingen vindt u o.m. terug in koopakten en pachtovereenkomsten.

6. RECOGNITIES

Het gaat hier om betalingen voor het recht een deel van de openbare grond in te nemen.

Recognities van vóór 1878 zijn via een index toegankelijk op persoons en straatnaam (zie beheersnr. 0353-01, inventarisnr. 1355 e.v.).

II. DE PERIODE 1811 – 1832

A. HOOFDBRON: ARCHIEF VAN DE ZETTERS VOOR DE GRONDEN PERSONELE BELASTING (BEHEERSNR. 0416-01)

De periode 1811-1832 levert bij onderzoek naar onroerend goed vaak een probleem op. Sinds de invoering van het Franse rechtssysteem in 1811 vormde een particuliere koopovereenkomst, in tegenstelling tot de voorafgaande periode, voldoende rechtsgrond. Pas in 1838 werd een openbare registratie weer dwingend voorgeschreven. In de officiële registratie zit daardoor vaak een hiaat. Voor Den Haag bent u echter goed geholpen met het archief van de Zetters voor de Grond en Personele Belasting (afgekort ZGPB).

1. OPZET

De taak van de Zetters was de hoogte van de aanslag op onroerend goed te bepalen. Zij voerden daarvoor een administratie die vergelijkbaar is met die van het kadaster: er zijn alfabetische registers van eigenaren en registers die uitgaan van de percelen. Voor ons doel is de serie losse **aangiften van eigendomsovergang** in dit archief het meest van belang (inventarisnr. 33-53). De bijbehorende registers kunt u gebruiken als u het totaalbezit van een eigenaar wilt weten (raadpleeg daarvoor de inventaris). De aangiften lopen over de periode 1813-1833 en zijn **per wijkadres toegankelijk** gemaakt in een **moderne index**. Daarnaast is er ook een toegang op de namen van de oude en nieuwe eigenaren over de jaren 1819-1834. Deze (papier) indexen vindt u in de studiezaal op beheersnr. 0416-01.

De term wijkadres vraagt om enige toelichting.

Ons huidige adresssysteem van straten en huisnummers bestond nog niet in deze periode, net zo min als een stelsel van kadastrale aanduidingen. Wel kende men sinds 1797 een **nummering per wijk**. Den Haag was verdeeld in 22 wijken, elk aangeduid met een letter (A- W). De huizen binnen een wijk werden doorlopend genummerd, ongeacht de straat. De tegenwoordige adressen Oude Molstraat 49 en Papestraat 5 luidden toen bijvoorbeeld: E 199 en E 227. Sinds 1806 werd dit systeem ook gebruikt voor de administratie van de verponding (onroerend goedbelasting), zij het dat de toen vastgelegde 'verpondingsnummers' vaak wat afweken van de wijknummers van 1797. Dat kwam door samenvoegingen en splitsingen die sindsdien hadden plaatsgevonden. Er waren vanaf 1806 aldus twee nummeringen in gebruik! In 1858 maakte het systeem van wijknummers plaats voor onze huidige nummering per straat.

2. GEBRUIK

- a. Zoals gezegd zijn de aangiften via een index toegankelijk op wijkletters en -nummers. U moet dus allereerst **het wijkadres bepalen**.

Zo'n wijkaanduiding kon u al aantreffen in de oudere kadastrale leggers. Let wel: het kadaster vermeldt alleen de in 1806 ingevoerde verpondingsnummers, die vaak afwijken van de wijknummers uit 1797.

Een systematisch overzicht van alle soorten adresaanduidingen van een bepaald huis vindt u in een **concordans (vergelijkende lijst) die in 1859 is gemaakt** van wijk en straatadressen. De lijst geeft het nieuwe straatadres, de oude wijkadressen en de kadastrale perceelaanduidingen. Oorspronkelijk is de lijst alfabetisch op straat ingericht. Deze concordans is in de studiezaal te raadplegen op microfiche en bevindt zich achter het bevolkingsregister 18501861 (online via archiefinventaris 0354-01, inv.nrs. 2211-2013). Voor het gemak is er een moderne versie gemaakt, waarin u niet alleen alfabetisch op straat kunt zoeken, maar ook op wijkadres of op het in 1859 geldende kadasternummer.

Er is één probleem: de **straatnummers kunnen** tussen 1858 en heden **zijn veranderd**. Het kadasternummer biedt u echter een goed controlemiddel. U hoeft in dit geval daarvoor alleen maar een 19de eeuwse kadasterkaart te vergelijken met een recente stadsplattegrond. Er zijn online verschillende mogelijkheden: de [BAG-viewer van het Kadaster](#), Google maps of een site als www.kadastralekaart.com. Verder zijn gemeentelijke kaarten uit de jaren 1914-1989. Het zijn grootschalige 1:1000-kaarten die o.a. huisnummers tonen. U vindt ze in de studiezaal op microfiche. Ten slotte is er een plattegrond van C.E. Last en J. Lobatto Rzn. uit 1868, waarop de toen geldende huisnummering is aangeduid, online te raadplegen (zoek: HGA-site, Lobatto →, beeldmateriaal).

Andere mogelijkheden om een vernummering te achterhalen:

- U vergelijkt nauwkeurig verschillende jaargangen van de Haagse adresboeken (achterin vindt u telkens overzichten per straat).
- U raadpleegt (online of op microfiche) de woningkaarten na 1895. Zij dragen altijd sporen van een vernummering ([toegang 0354-01](#)).

b. Wanneer u eenmaal de wijkaanduiding kent, vindt u zonder al te veel problemen in de **index op de bovengenoemde serie aangiften** of u een aangifte van eigendomsovergang kunt aantreffen, en zo ja, waar. Deze index vermeldt het inventarisnummer van de desbetreffende bundel binnen het archief van de Zetters (beheersnr. 0416-01), en een volgnummer. Met behulp van deze gegevens is het bewuste document vrij eenvoudig op te sporen.

c. In de aangifte staat meestal de naam van een notaris vermeld. Via de **notariële archieven** kunt u meer aan de weet komen (beheersnr. 0372-01).

B. ANDERE MOGELIJKHEDEN

Deze kunt u met name gebruiken als de bovenstaande methode u niets heeft opgeleverd.

a. Er zijn drie op elkaar aansluitende **registers die per wijkadres de eigenaren van de huizen vermelden**. Zij bestrijken de periode ca. 1807-1833.

Veranderingen van eigenaren zijn daarin bijgehouden, maar zonder datering:

- Oud Archief (bnr. 0350-01), inv.nr. 4685 (ca. 1807-ca. 1824).
- ZGPB (bnr. 0416-01), inv.nr. 62 (ca. 1824-ca. 1832)
- ZGPB (bnr. 0416-01), inv.nr. 63 (ca. 1832-1833).

Het laatste register sluit direct aan op de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel van het Kadaster.

b. Een register dat over de periode ca. 1809 - ca. 1812 eveneens uitgaat van wijkadressen, treft u aan onder de inventarisnr. 1-4 van het archief (0416-01) van de zettters (ZGPB).

c. Een **chronologisch register van eigendomsovergangen (1819-1835)** vindt u in het archief van de zettters (ZGPB, beheersnr. 0416-01), inv.nrs. 3031 (beide gescand en online in te zien). De namen van de kopers en verkopers zijn terug te vinden in een moderne papieren index op de studiezaal. U vindt deze op beheersnr. 0416-01. Het register is na 1824 vollediger dan daarvoor.

d. Via eenmaal bekende **koopakten** waarin een verwijzing naar de vorige aankoop voorkomt, kunt u het spoor eveneens volgen. Hiervoor raadpleegt u de inventaris van de notariële archieven (beheersnr. 0372-01).

e. In het Nationaal Archief kunt u akten terugvinden in het archief van de **Bewaarder van de hypotheek**, het kadaster en de scheepsbewijzen te 's-Gravenhage (1811-1838). De ingang wordt gevormd door alfabetische naamindexen. Zie Nationaal Archief, toegang 3.08.03.04).

C. VARIA

1. VEILINGEN

Deze worden vermeld in de 'lijst der verkochte huizen, lustplaatsen, landen, obligatiën, enz.' in een jaarlijks van 1790 tot 1856 uitgegeven *Naamlijst of Naamlyst* van geborenen etc., bij het Gemeentearchief aanwezig onder signatuur P 1124. De veilingen zijn daar te vinden als (bij benadering) een datum bekend is. In de kranten vindt u advertenties. In het archief van de Zettters voor de Grond- en Personele Belasting (beheersnr. 0416-01) bevinden zich onder inventarisnr. 14 veilingbiljetten over de periode april 1808 oktober 1810.

2. VERERVING

Uitgaande van de overlijdensdatum van een eigenaar, vindt u in het archief van het Haagse Vredegerecht vaak nadere informatie (akten van verzegeling). Dit archief bevindt zich in het Nationaal Archief (toegang 3.03.51.04). Voor raadpleging is het van belang te weten dat Den Haag van 1811 tot 1838 was verdeeld in de volgende vier kantons:

- 1: wijken A - D, V, W
- 2: wijken E - I
- 3: wijken P - U
- 4: wijken K - O.

In het archief van de Rechtbank van eerste aanleg (ook aanwezig in het Nationaal Archief, toegang 3.03.51.01) bevinden zich onder de inventarisnr. 126-131 processen-verbaal van opening van olografische (zelfgeschreven) testamenten en onder de nrs. 132-138 (minuut)akten betreffende de al of niet aanvaarding van erfenissen (in chronologische volgorde). Het deel over 1811 is toegankelijk via een alfabetische index op naam van de erflater (op de studiezaal in de kast met nadere toegangen).

3. HYPOTHEKEN

Akten bevinden zich in het Nationaal Archief in het hierboven genoemde archief van de Bewaarder van de hypotheek, het kadaster en de scheepsbewijzen te 's-Gravenhage, 1811-1838 (toegang 3.08.03.04). Zie de inventaris online.

4. EXECUTORIAAL BESLAG

In het hierboven onder 'vererving' genoemde archief van de Rechtbank van eerste aanleg, 1811-1838, bevinden zich enkele bronnen die speciaal betrekking hebben op de gedwongen verkoop van onroerend goed: de inventarisnr. 142-146 en 179 zijn toegankelijk via een moderne index op wijkadressen (deze bevindt zich in het Haags Gemeentearchief, achterin de index op de serie aangiften, zie hiervoor op blz. 25). De inventarisnr. 93-94 binnen dit archief (processenverbaal van arrest op vaste goederen 1812-1835) zijn niet geïndiceerd.

In het archief van de Sociëteit (beheersnr. 0403-01) bevinden zich onder de nrs. 372374 staten van percelen die zijn geveild wegens achterstallige betaling van de verponding (onroerend goedbelasting), 1811-1813 (niet geïndiceerd).

Daarnaast zijn er bronnen die algemene informatie leveren over faillissementen. Zij zijn te vinden in de archieven van de Rechtbank van eerste aanleg (inventarisnr. 103-114) en van de Rechtbank van Koophandel. Beide zijn aanwezig in het Nationaal Archief (resp. toegangnr. 3.03.51.01 en 3.03.51.03).

III. DE PERIODE 1560-1811

A. HOOFDBRON: TRANSPORTREGISTERS (februari 1560-1811)

1. OPZET

Vóór 1811 waren notariële of onderhandse koopakten tegenover derden niet zonder meer rechtsgeldig. Zij werden dat pas bij openbaarmaking: het onroerend goed moest worden overgedragen (getransporteerd of geleverd) ten overstaan van het gerecht (schout en schepenen). Sinds 1560 moesten de daarbij opgemaakte akten bovendien worden overgeschreven in registers. Pas in 1811 maakten de Fransen een eind aan dit systeem.

Het resultaat is, dat we nu beschikken over een betrouwbare **serie akten van overdracht**, die een grote spanne tijds bestrijkt (Rechterlijk Archief, beheersnr. 0351-01, inventarisnr. 330357, 363423 en 425431). Let wel: de hier bedoelde akten hebben alleen betrekking op koop en verkoop, niet op vererving.

Oorspronkelijk was de serie over het algemeen alleen toegankelijk op datum. In de 20ste eeuw zijn ze nader ontsloten. Per blok van 10 jaar zijn van de akten **uittreksels** gemaakt, die elk een volgnummer kregen. **Alfabetische lijsten van kopers en verkopers** verwijzen naar de desbetreffende nummers. Bovendien zijn eigenaren van **belendende percelen**, de **straatnamen** en eventuele **huisnamen** op alfabet gezet. Al deze gegevens zijn van belang, want in deze periode werden nog geen huisnummers gehanteerd. De uittreksels zijn in de studiezaal op microfiche te raadplegen.

Naast de grote algemene serie transportakten bestaan er enkele kleinere, die volledigheidshalve op dezelfde wijze toegankelijk zijn gemaakt (meestal via aparte indexen):

a. Decreten (gerechtelijke uitspraken), waarbij we te maken hebben met:

- *verkopen via een vonnis van het gerecht van Den Haag* over de periode 1560-1573; de originelen bevinden zich in het Rechterlijk Archief, beheersnr. 0351-01, inventarisnr. 434;
- *verkopen bij vonnis van het Hof van Holland, 1522-1810*.
De uittreksels tonen hiaten voor de jaren 1579-1590 en 1770-1791. Voor de periode 1522-1579 zijn ze online in te zien via de site van het Gemeentearchief, ([toegang 0351-01, inv.nr. 931](#)).
De originelen bevinden zich in het Nationaal Archief, in het archief van het Hof van Holland 1428-1811 ([toegang 3.03.01.01, inv.nrs. 32593500](#)). Ze zijn online toegankelijk via een digitale [index decreten Nationaal Archief](#).

Er waren willige en onwillige decreten, zie verder hieronder, bij Varia, executies.

b. Hof van Holland: transporten en hypotheeken die betrekking hebben op de zogenoemde Hofgrond (Binnenhof, Buitenhof, Halstraatje, Hofsingel, Praktizijnshoek). Deze Hofgrond viel tot 1802 uitsluitend onder de rechtsmacht van het Hof van Holland. De transport- en hypotheekakten bevinden zich in het Nationaal Archief, in het archief van het Hof van Holland 1428-1811 (toegang 3.03.01.01, inventarisnr. 60586062), en beslaan de periode 1611-1802. Voor de jaren 1650-1660 is er een hiaat.

c. 'Wettelijke Actens': eigendomsovergangen anders dan via koop, zoals schenking of vererving over de periode 1670-1780, 1806. De originelen bevinden zich in het Rechterlijk Archief (toegang 0351-01), inventarisnr. 441445.

d. Magistraat: eigendomsoverdrachten van en aan de Magistraat (het bestuur van Den Haag) over de periode 1605-1668. De originelen vindt men in het Rechterlijk Archief (beheersnr. 0351-01), inventarisnr. 436 en 437. Een overzicht van transacties waarbij de Magistraat betrokken was vindt men overigens ook in het Oud Archief (beheersnr. 0350-01) onder inventarisnr. 4030.

e. Monsterambacht. Van transporten van percelen in Monsterambacht die nu op Haags grondgebied liggen, zijn extracten gemaakt over de jaren 1591-1704. Ze zijn te raadplegen op de studiezaal en online (zie inventaris Rechterlijk Archief, 0351-01, inv.nr. 930). In de studiezaal bevindt zich een moderne naamindex op zowel deze transporten.

2. GEBRUIK

a. Wanneer u het spoor van eigenaren vanuit het heden volgt, gaat u uit van de laatst bekende eigenaar en zoekt u in de **index op de transporten** zijn naam onder 'Kopers'. Daarvoor selecteert u natuurlijk eerst de in aanmerking komende periode. De index staat in de studiezaal op microfiche. Treft u de naam van de eigenaar bij de kopers aan, dan zoekt u vervolgens, aan de hand van het nummer dat erachter staat, het **uittreksel van de transportakte**. Daar vindt u de naam van de verkoper(s), en u kunt weer verder zoeken. In de 18de eeuw vindt u vaak zelfs een verwijzing naar het vorige transport.

Wanneer u juist vanuit het verleden zoekt, kijkt u in de index uiteraard onder Verkopers.

b. Bekijk de originele akte. Deze is te vinden aan de hand van de verwijzingen in het uittreksel, zoals de datum en de bladzijde in het originele register. In de inventaris van het Rechterlijk Archief (beheersnr. 0351-01) vindt u de transportregisters onder de inventarisnr. 330357, 363423 en 425431. De *registers tot en met 1631 zijn al grotendeels gescand* en online in te zien; de andere kunt u opvragen. U treft er vaak allerlei feiten aan die niet in het uittreksel staan. Voor decreten en transporten van Hofgrond moet u naar het Nationaal Archief.

3. OPMERKINGEN

a. De **transportregisters kennen geen vaste aanduiding** van de percelen. Zij geven de namen van aangrenzende eigenaren. Het is hier oppassen geblazen: de omschrijving is niet altijd duidelijk en foutloos; soms is ze regelrecht verouderd. De veel voorkomende belending de 'heerstraat' is overigens geen straatnaam, maar betekent: openbare straat.

Voor een manier om snel wat meer houvast te krijgen, zie hieronder bij B. ANDERE MOGELIJKHEDEN.

b. Het kan gebeuren dat de **plaatselijke situatie is veranderd** door splitsingen, samenvoegingen of straataanleg. Er is in dat geval vaak geen andere uitweg dan ook de aangrenzende percelen nader te onderzoeken.

c. Soms zult u vergeefs naar een transportakte zoeken. Mogelijk heeft een eigenaar het huis in zo'n geval niet gekocht, maar **geërfd** of via **huwelijk** verkregen: lang niet alle gevallen zijn terug te vinden in de geïndiceerde 'Wettelijke Actens'. Mogelijk heeft hij of zij het huis onder een andere naam gekocht (bijvoorbeeld een **patroniem**). Genealogisch onderzoek is dan nodig om van het dode spoor af te raken. Ook kan een afwijkende schrijfwijze van de naam tot allerlei verwarring leiden.

In een enkel geval is er sprake van een **leengoed**. Overgang van de ene op de andere eigenaar zult u dan vergeefs in de transportregisters zoeken. In een dergelijk geval is er eigenlijk geen sprake van een eigenaar, maar van een leenman.

Onder B. ANDERE MOGELIJKHEDEN leest u met welke hulpmiddelen u een vroegere eigenaar of leenman toch kunt achterhalen.

d. Als het huis een naam droeg (De Pauw, Het Bosboomken), kan de **huisnaam** houvast geven. De namen van de *belendingen* en de *straten* helpen u soms verder wanneer u werkelijk geen uitweg meer ziet.

e. Voor de periode 1550 - 1574 kunt u profiteren van het overzicht van eigenaren dat **A. ter Meer Derval** voor alle toenmalige percelen heeft gepubliceerd in het Jaarboek Die Haghe van 1934.

B. ANDERE MOGELIJKHEDEN

ALGEMEEN

Behalve van de transportregisters kunnen we met vrucht gebruikmaken van:

1. registers die per adres, per straat voor een bepaald jaar een opsomming van eigenaren geven.
2. archieven die informatie verschaffen over de eigendommen van personen en families.

3. archieven van instellingen of personen, die rechten uitoefenen op onroerende goederen en daarvan een administratie bijhouden.

Met deze bronnen kunt u vaak een **snel overzicht van eigenaren** krijgen, en vooral kunnen ze u voorthelpen als u met uw onderzoek gestrand bent.

Bij **vererving** kunnen de aldus gevonden namen aan elkaar worden geknoopt via genealogisch onderzoek. Bij **koop** kunt u via deze methode in de index van de transportregisters ook op de naam van de verkoper zoeken.

De onder 2. en 3. genoemde bronnen kunnen bovendien veel extra details verschaffen.

ad 1: STRAATSGEWIJZE REGISTERS

a. Een snelle hulp biedt het archief van de **Raadscommissie Kohieren Kleinzegeel** (beheersnr. 0486-01): per wijkletter en nummer vindt u hier eigenaren en eigendomsbewijzen. Het geheel is aangelegd in 1806 en bijgehouden tot ca. 1809, soms tot 1821. De stukken over de wijken A, B, L, M, P, Q zijn helaas verloren gegaan.

b. In enkele gevallen kunnen de wijksgewijze **aangiften van verkoop (18091811)** in het Rechterlijk Archief van nut zijn (beheersnr. 0351-01, inventarisnr. 528).

c. U kunt **vlot tot 1731 teruggaan** wanneer u het nummer van de verponding (de onroerend goed-belasting) kent, dat de huizen sinds 1730 droegen (over deze verponding, zie verderop, blz. XX).

- U achterhaalt dit **18de eeuwse verpondingsnummer** door een nauwkeurige vergelijking van de volgende twee op elkaar aansluitende verpondingsregisters:
 - Oud Archief (beheersnr. 0350-01) inv.nr. 4685 (ca.1807/8 ca.1824), ingericht per wijk volgens de nieuwe verpondingsnummers van 1797 (zie over deze nummers blz. 24). Het register is online in te zien, met voorin een moderne index op straatnaam.
 - Oud Archief (beheersnr. 0350-01) inv.nr. 4684 (18001805), ingericht volgens de 18de eeuwse nummering
- N.B. Beide registers staan op microfiche en zijn ook digitaal in te zien (zie daarvoor de inventaris online, nr. 0350-01). Ze zijn toegankelijk via de wijknummers en wijkletters, maar ook via een moderne stratenindex. Soms is in het register 1807/8 ca.1824 naast het wijknummer ook het 18de eeuwse nummer geschreven.
- In het **archief van de Sociëteit** (beheersnr. 0403-01) kunt u nu gebruik maken van enkele **registers die bij de inning van de verponding zijn gebruikt**: inv.nrs. 241 (1750), 242-243 (1757), 244 (1779). Zij geven in de volgorde van de 18de eeuwse verpondingsnummers de eigenaren.
- Aan de hand van deze verpondingsnummers kunt u tenslotte zonder veel moeite de **eigenaar in 1731-1733** opsporen in het verpondingsregister dat

voor dat jaar is vastgesteld (Nationaal Archief, toegang 3.01.29, Financie van Holland, (1515) 1572-1806 (1830), inv.nr. 549).

d. Er zijn, meestal met fiscale bedoelingen, veel méér registers gemaakt die soortgelijke, straatgewijze, **overzichten van eigenaren** bieden. Soms is er een (moderne) index op straatnaam gemaakt. In andere gevallen is het nuttig te weten dat men over het algemeen een vaste volgorde aanhield. Den Haag werd in vier of meer wijken (kwartieren) verdeeld, die met de klok mee werden beschreven. De beschrijving van hoofdstraten onderbrak men vaak voor die van de zijstraten. Verder moet u er rekening mee houden, dat een huis vaak alleen door nauwkeurige vergelijking met bekende gegevens kan worden geïdentificeerd.

In de **bijlagen** treft u een overzicht aan van de hier bedoelde lijsten. Hieronder volgen enkele van de belangrijkste:

- Rechterlijk Archief (beheersnr. 0351-01) inv.nr. 497 (1720-1732).
N.B. Dit register geeft **straatsgewijs de eigendomsovergangen**.
- Rechterlijk Archief, (toegang 0351-01), inv.nrs. 493494 (ca. 1668ca. 1680).
N.B. Deze straatgewijze registers **vermelden tevens de transporten** die in het onderhavige tijdvak hebben plaatsgevonden!
- Oud Archief (beheersnr. 0350-01), inv.nrs. 28942895 (**Klappgeldregisters 1643**).
N.B. Klappgeld werd geheven ter bekostiging van de klapwakers.
- Archief Sociëteit (beheersnr. 0403-01), inv.nr. 133 (**verpondingsregister 1628**).
- Archief Sociëteit (toegang 0403-01), inventarisnr. 314 (**Haardstedengeld 1627**), online in te zien, met voorin een index op straatnaam. Huurders worden expliciet vermeld.
- Rechterlijk Archief (0351-01), inventarisnr. 492 (**legger van eigenaren, 1604**).

e. Fijnmaziger zijn de lijsten die werden bijgehouden over een lange periode en van jaar tot jaar:

- *Straatgeldregisters, 1664-1813* (Oud Archief (0350-01), inv.nr. 3065 e.v.).
- *Klappgeldregisters, 1643-1814*, met hiaten (Oud Archief (0350-01), inv.nrs. 2894 e.v.), online in te zien en ontsloten via een moderne naamindex op de studiezaal.
- *Vuilnis- en diepgeldregisters, 1683-1814*, met hiaten (Oud Archief (0350-01), Inv.nrs. 3218 e.v.).

De laatste twee series geven soms de namen van de bewoners in plaats van de eigenaren.

ad 2: INFORMATIE OVER HET EIGENDOM VAN PERSONEN, FAMILIES EN INSTELLINGEN

a. Het archief van de secretaris als ontvanger van o.a. de **Collaterale successie** (beheersnr. 0320-01) bevat gegevens over verervingen in de zijlinie ('collaterale successie') over de jaren 1679-1715 en 1718-1805. Op de studiezaal is er een **moderne naamindex** die aan de hand van een jaartal verwijst naar inventarisnummer en

bladzijde. Het archief bevat ook eigentijdse toegangen op naam van de (kinderloze) erflater. Inventarisnr. 1 (aangiften 1679-1715) is online in te zien en heeft voorin een index. De inventarisnr. 75-149 bevatten de aangiften over 1718-1805, en hebben elk voorin een index. Een derde van is momenteel online in te zien. Inventarisnr. 151 bevat bovendien een verzamelindex over de jaren 1718-1793. Raadpleeg de inventaris.

b. Het archief van de **Weeskamer** (beheersnr. 0402-01) bevat gegevens over het beheer van boedels waar onmondige personen in het geding zijn, over de jaren 1482-1852. Het archief bevat administratieregisters en dossiers. Op de toevallig bewaard gebleven dossiers is een moderne index gemaakt. De administratieregisters zijn deels door eigentijdse, deels door moderne indexen ontsloten. De moderne indexen, zowel in de kast op de studiezaal als online (onder beheersnr. 0402-01) verwijzen naar de dossiers en de registers. Genummerde 'stamtafels' en 'stamfiches', die corresponderen met de dossiers, geven de namen van de betrokkenen in familieverband weer. Bovendien is er een digitale zoekhulp, zie de [zoekinstructie boedelbeschrijvingen](#).

c. Notariële archieven (beheersnr. 0372-01), 15971842, leveren onder meer koopakten, testamenten en boedelscheidingen. Een gedeelte, over de jaren 1597-1811, is geïndiceerd op persoonsnaam. De indexen zijn online in te zien (zie de inventaris online). In notarisakten waarop geen (nog) geen moderne index bestaat, kan toch nog worden gezocht als ze een eigentijdse inhoudstafel of naamlijst bevatten. In de studiezaal is er een overzicht van de registers waar dat het geval is. Ook op de huisnamen is overigens een toegang gemaakt, die echter niet volledig is.

d. Ten overvloede: vooral voor deze periode kan de in het Gemeentearchief aanwezige **Collectie 'Koopbrieven'** van betekenis zijn (inventaris op beheersnr. 0841-01).

ad 3: ARCHIEVEN VAN FAMILIES EN INSTELLINGEN, DIE EEN ADMINISTRATIE BIJHOUDEN VAN ONROEREND GOED

a. Archieven van families of instellingen die het huis in bezit hebben gehad: vaak vindt men er oude eigendomsbewijzen. Over dergelijke archieven, die niet altijd naar een voor het publiek toegankelijke archiefbewaarplaats zijn overgebracht, vindt u mogelijk informatie in de documentatie van het Centraal Register van Particuliere Archieven Nationaal Archief, toegang 2.14.26 (zie daar o.a. inv.nr. 193).

- **Gemeentebezit.** Voor de huizen die de **stad Den Haag** in eigendom had (of heeft) raadpleegt u de inventaris van het Oud Archief (beheersnr. 0350-01) en van de Registers van Gemeentelijke Eigendommen (beheersnr. 0356-01). De bijlagen bij deze registers kunnen veel oude akten bevatten.
- **Leengoederen.** Aparte vermelding verdienen de personen of instellingen die goederen in leen **hadden** uitgegeven. Voor verdere informatie hierover, zie: J.C.

Kort, *Overzicht van de leenkamers in Holland* ('sGravenhage 1976). In de leenregisters vindt u de akten waarbij de goederen in leen zijn uitgegeven. In het tijdschrift *Ons Voorgeslacht* (veelal digitaal via hogenda.nl) zijn van veel van dergelijke registers uittreksels gepubliceerd. Daarbij zijn de akten die een bepaald onroerend goed betreffen, bij elkaar geplaatst. In het januarinumnummer van de 40ste jaargang (1985) verscheen van de hand van J.C. Kort aldus het 'Repertorium op de Grafelijke lenen in 'sGravenhage 12811650' (digitaal via docplayer.nl). De lenen uit de periode na 1650 zijn niet bewerkt. Haagse gegevens van andere leenheren vindt u in de jaargangen 1976 (blz. 85117 en 270272), 1978 (blz. 192) en 1985 (februarinumnummer).

b. Instellingen die andere rechten op een onroerend goed uitoefenden. Het gaat daarbij vooral om goederen die als onderpand voor uitgeleend geld dienden. Voor deze instellingen, zie de periode voor 1560, onder Incidentele bronnen (blz. 39). Voor de tijd na 1572 zijn soms gegevens te vinden in een archief als dat van de Ontvanger van het Geestelijk Kantoor van Delft ca. 1575-1810. Je vindt er gegevens over geestelijke goederen die door de Staten na de Reformatie zijn geconfisqueerd (Nationaal Archief, toegang 3.01.34).

C. VARIA

1. VERERVING

Zoals gezegd, zijn lang niet alle gevallen terug te vinden in de geïndiceerde Wettelijke Actens van donatie en toescheiding (Rechterlijk Archief, beheersnr. 0351-01, inv.nr. 441-445). Vaak moet je vererving constateren via genealogisch onderzoek, als tussen een oude en nieuwe eigenaar geen koopovereenkomst (en dus geen transport) wordt gevonden.

De hiervoor, onder ad 2 (blz. 29), genoemde archieven (Ontvanger collaterale successie, Weeskamer, Notarieel, Commissie kohieren kleinzegel, familiearchieven) kunnen meer bijzonderheden verschaffen. In de Franse tijd zijn meer gegevens vastgelegd: de inventarisnr. 679-680 van het Rechterlijk Archief bevatten akten betreffende het aanvaarden van erfenissen (1809-1811). In het Nationaal Archief bevinden zich aangiften in het archief van de Gequalificeerden, later regulateurs, van de belasting op het recht van successie, 1806-1818 (zie NA, toegang 3.05.06, Memories van Successie van Zuid-Holland, inv.nrs. 66-84).

2. FIDEÏ-COMMIS EN AANVERWANTE REGELINGEN

Het gaat om regelingen waarbij goederen niet mogen worden vervreemd of bezwaard. Dergelijke voorwaarden kunnen worden gesteld wanneer een onroerend goed vererft. Je vindt ze dan terug in het desbetreffende testament.

Ook bij vestiging van een hypotheek kan een eigenaar worden beperkt in zijn vrijheid, bijvoorbeeld om een onroerend goed te verkopen. In het Rechterlijk Archief bevinden

zich onder inventarisnr. 505-508 Interdictieboeken (1740-1808). Deze registers gaan over goederen die bij overeenkomst onvervreemdbaar zijn gesteld. Ze bevatten een index op naam van de schuldenaren. In inventarisnr. 439 van het Rechterlijk Archief zijn testamenten en huwelijksvoorwaarden geregistreerd waarbij goederen onvervreemdbaar zijn gesteld (jaren: 1624-1669, ca. 1680, ca. 1705; geen index).

3. HYPOTHEKEN

Registers met hypotheekakten over de jaren 1560-1809 bevinden zich in het Rechterlijk Archief ([toegang](#) 0351-01, inv.nrs. 330357, 363423, 436437, 449490).

- Van de *series over de jaren 1560-1614* zijn net als bij de transportregisters uittreksels gemaakt (zie boven, p. 23). Ze staan op de studiezaal, met bijbehorende index, en in de inventaris online van het Rechterlijk archief onder de inventarisnr. 922-928.
- Akten over de jaren ca. 1660 ca.1692 en 1720-1732 zijn toegankelijk via de inventarisnr. 493494 en 497.
- In het archief van de Secretaris als ontvanger van penningen en imposten (beheersnr. 0320-01) vindt men onder inventarisnr. 443 onder meer overzichten van hypotheekakten (1697-1805) waarvoor een belasting van 2,5 procent (de 40ste penning) is betaald. Deze serie is echter alleen op datum toegankelijk.
- Van hypotheekakten op percelen in Monsterambacht die nu op Haags grondgebied liggen, zijn extracten gemaakt over de jaren 1591-1653. Ze zijn zowel op de studiezaal als online te raadplegen (zie inventaris Rechterlijk Archief, 0351-01, inv.nr. 929). In de studiezaal bevindt zich een moderne naamindex op zowel hypotheekakten als transporten.

4. EXECUTIES

Gedwongen verkoop van onroerend goed vond plaats krachtens een rechterlijke uitspraak van de Magistraat of het Hof van Holland. Men sprak van een onwillig decreet. Men kende ook zogeheten willige decreten: wanneer een koper eraan twijfelde of er geen verborgen aanspraken op een onroerend goed rustten, dan kon hij via een verwante procedure iedereen laten dagvaarden die meende er rechten op te kunnen laten gelden. Beide soorten decreten zijn terug te vinden in de serie uittreksels en indexen op de transportregisters. Over de achtergronden van gedwongen verkopen bevatten de Rechterlijke archieven veel informatie: over het beslag door de deurwaarder (zie Rechterlijk Archief, inv.nrs. 498-504), het beheer over failliete boedels, de positiebepaling van schuldeisers en het deponeren van de opbrengsten uit gedwongen verkopen. Hier en daar zijn er eigentijdse of moderne indexen. Wat betreft het plaatselijk gerecht van Den Haag kunt u hiervoor het beste de inventaris van het Rechterlijk Archief raadplegen (beheersnr. 0351-01) en, zo nodig, de kast op de studiezaal met nadere toegangen. Voor het archief van het Hof van Holland moet u in het Nationaal Archief zijn ([toegang](#) 3.03.01.01).

5. VEILINGEN

Wanneer onroerend goed was geveild, werd bij de overdracht een bedrag aan rantsoenpenningen in rekening gebracht (5% van de koopsom). Dit gegeven komt ook terug in de registers die de heffingen op geveild onroerend goed verantwoorden (Oud Archief, inventarisnr. 3726 e.v., 3840 e.v.), maar extra informatie staat daar niet. Meer bijzonderheden leveren twee, in datum op elkaar aansluitende, veilingregisters over 1702-1717 okt. (Oud Archief, inv.nr. 3609) en 1718-1730 (Rechterlijk Archief, inv.nr. 511). Zij geven de bedragen die bij opbod en afslag tot stand kwamen, en het zogeheten trekgeld, de som die bij het opbieden aan de hoogste bidder werd uitgelooft. Als kopers staan vaak stromannen vermeld.

Nadere informatie vindt u ook in de krantenadvertenties en in de eerder vermelde, gepubliceerde *Lijsten der verkochte huizen (...)*, 1790-1856 (Gemeentearchief, signatuur P 1124). Een probleem is dat de veilingdatum ver vóór die van het transport kan liggen. Vindt u echter een advertentie, dan kunt u via de naam van de notaris heel wat gegevens op het spoor komen!

IV. DE PERIODE VOOR 1560

A. GEEN HOOFDBRON

Ook voor 1560 ging de verkoper naar het gerecht om het onroerend goed in het openbaar over te dragen. Een officiële verplichting werd dat bij een plakkaat van Karel V van 10 mei 1527. Pas op 9 mei 1560 kwam daarbij de verplichting om de akte in een register over te schrijven. Het gevolg is dat er voor 1560 geen systematische bron voorhanden is, waarin alle eigendomsovergangen zijn terug te vinden.

B. SECONDAIRE BRONNEN

Gegevens moet u nu zoeken in bronnen die u anders pas in tweede instantie zou raadplegen.

1. HYPOTHEEKAKTEN 1538-1545

Zij zijn te vinden in het Rechterlijk Archief, beheersnr. 0351, inv.nr. 447. U vindt er de namen van eigenaren terug, terwijl vaak ook informatie over koop en verkoop boven water komt. De akten staan online, met daarachter een chronologische lijst van namen en data, en zijn evenals de latere transportakten toegankelijk via een index op personen, huisnamen en straten (1538-1570, op de studiezaal).

2. FISCALE REGISTERS

a. Kohieren van de 10de penning

Ze betreffen een belasting 10 procent op de jaaropbrengst van onroerende goederen en andere vaste inkomsten. Per straat of weg worden in deze kohieren de gebruikers (huurders of eigenaren) vermeld, met dien verstande dat men bij een

jaarhuur lager dan 6 pond altijd de eigenaar aantreft, ook als hij geen bewoner is. Wanneer de bewoner van een huis zelf eigenaar is, dan wordt de huurwaarde bij estimacie (schatting) vastgesteld.

De kohieren voor Den Haag en directe omgeving betreffen de jaren **1543, 1544, 1553 en 1561**. Voor het dorp Den Haag alleen zijn dat de jaren 1543, 1553 en 1561. U moet daarbij bedenken, dat de vaststelling van de kohieren meerdere jaren in beslag nam, zodat de gegevens ook van kort na het desbetreffende jaar kunnen dateren.

De kohieren bevinden zich in het Nationaal Archief, in het archief van de Staten van Holland voor 1572 (toegang; 3.01.03). Zie voor inventarisnr. de bijlage achterin. Het gemeentearchief bezit kopieën op microfilm en uittreksels, die via een naamindex nader toegankelijk zijn gemaakt.

b. Hofboeken

Het gaat bij deze registers niet om de inning van belasting, maar van zogenoemde erfhuur. Dit was een vergoeding die men vanouds aan de grafelijkheid betaalde voor het gebruik van grond, en die in feite neerkomt op een eeuwigdurende en vererfbare pacht. Per straat of weg worden de eigenaren opgesomd met de bedragen die zij verschuldigd zijn.

De hofboeken bevinden zich in het Nationaal Archief in het archief van de Rekenkamer der Domeinen 1446-1728, toegang 3.01.27.01. De inventarisnr. 710, 712 en-713 betreffen respectievelijk de jaren **1466, 1512 en 1561**; nummer 711 is van bijzondere waarde, want in dit register, dat werd aangelegd in 1458, zijn de eigendomsveranderingen bijgehouden tot ca. 1490. Daarbij is ook de vorm van eigendomsovergang aangegeven. Deze voor ons onderzoek belangrijke registers zijn gepubliceerd in N.J. Pabon, *De Hofboeken van 's-Gravenhage 1458-1561* (s-Gravenhage 1937) en aldus ook in het Gemeentearchief te raadplegen. De publicatie bevat een alfabetische index op persoons-, straat- en huisnamen, beroepen en bijzonderheden.

C. INCIDENTELE BRONNEN

Het betreft hier archieven, die verspreid en onregelmatig informatie verschaffen. Voor de vroegste periode vormen zij de enige bron. Het gaat vaak om de administratie van instellingen, die als **institutionele beleggers** in onroerend goed geïnvesteerd hadden, of bedragen hadden uitstaan met onroerend goed als onderpand. Men sprak doorgaans niet van een lening, maar van de (ver)koop van een rente die al of niet afgelost kon worden. De administratie vermeldt in veel gevallen wanneer het bewuste onroerend goed van eigenaar (en rentebetaler) wisselde. De inventarissen zijn merendeels voorzien van een alfabetische index op beschrijvingen van akten.

- Archieven in het Haags Gemeentearchief, die voor ons doel van belang kunnen zijn:
 - **Heilige Geestmeesters, 1311-1917** (beheersnr. 0006-01)
 - **Sint Nicolaasgasthuis, 1385-1813** (beheersnr. 0306-01)

- **Leproeshuis, 1386-1800** (beheersnr. 0401-01)
 - **Rentmeester memorie St. Jacobskerk 1431-1568** (beheersnr. 0543-01)
 - **Sacramentsgasthuis, 1440-1770** (beheersnr. 0145-01).
- Archieven die elders berusten en informatie kunnen bevatten:
- In het Nationaal Archief kunt u profijt trekken van de collectie van jhr.dr. C.G.W.F. van Vredenburg, waarin het archief van de **Ontvanger van het Geestelijk Kantoor te Delft**. Deze instelling beheerde geestelijke goederen na hun verbeurdverklaring in de Geuzentijd. Zie: NA, toegang. 3.20.61.01, inv.nr. 33 e.v. De bijlage bevat een index op plaatsnamen.
 - Het archief van het **Kapittel van St. Maria op het Hof**, dat ook in het Nationaal Archief berust (toegang 3.18.30.01). In 1914 is daarvan een inventaris in druk verschenen, van de hand van A.H. Martens van Sevenhoven. Met uittreksels van akten en een alfabetische index vormt het een handig naslagwerk, dat ook in het Gemeentearchief is te raadplegen (signatuur Cs 27). De inventaris online biedt uiteraard ook zoekmogelijkheden
 - Op dezelfde wijze kunt u gegevens putten uit twee uitvoerige gedrukte inventarissen: S.W.A. Drossaers, **Archieven van de Delftsche Statenkloosters** ('s-Gravenhage 1916), en J.M. Sernée en S.W.A. Drossaers, **Kloosters en andere stichtingen in Delfland** (s-Gravenhage 1920). De gedrukte inventarissen zijn beide aanwezig in het Gemeentearchief (signatuur resp. Zu 12 en Cs 28; GALV 73.07).
 - Van een verloren geraakt cartularium (register van akten) van de **abdij van Loosduinen** zijn twee afschriften bewaard. Het Gemeentearchief beschikt over een kopie op microfilm en twee onderling afwijkende transcripties met indexen op de studiezaal. Verder zijn uittreksels gepubliceerd in het blad *De Navorscher* van 1917 (p. 523-526) en 1918 (p. 35-43).
 - Verder bevinden zich in het Gemeentearchief een kopie op microfilm en een uittreksel uit een *Cartularium van het Karthuizerklooster Het Hollandse Huis te Geertruidenberg*, 14de-16de eeuw (signatuur bibliotheek Gemeentearchief: Nc 10). Dit cartularium, dat zelf op het Brabants Historisch Informatie Centrum berust (BHIC, toegang 240, inv.nr. 2), geeft een overzicht van de Haagse bezittingen van het klooster (waaronder dus ook uitstaande leningen met onderpand).
- Wanneer het een **leenroerig goed** betreft, zult u gegevens aantreffen in de registers van de betrokken leenkamer. Zie hetgeen op dit punt is opgemerkt voor de periode 1560-1811.
- Verband tussen de bronnen:
- Fotograaf en amateurhistoricus *A.A. ter Meer Derval* heeft een poging gedaan een verband te leggen tussen de verschillende vermeldingen in deze hofboeken. De neerslag daarvan vindt u in manuscript in de bibliotheek van het Gemeentearchief (signatuur Pg 42). Daarnaast heeft hij een relatie gelegd tussen de vermeldingen in het hofboek van 1561 en de transportakten uit de periode 1540-1575. Het resultaat werd gepubliceerd

in het Jaarboek van Die Haghe 1934 (online te raadplegen, evenals de bijbehorende [plattegrond](#) in de Beeldbank van het Gemeentearchief.

- V.L.C. *Kersing* heeft het werk van Ter Meer Derval voortgezet en heeft verbanden gelegd tussen de door hem beschreven percelen uit de zestiende eeuw en de incidentele vermeldingen in de bovenvermelde bronnen uit vroeger tijden. Het resultaat is gepubliceerd in het *Jaarboek Die Haghe* 1997.
- Soms delen onderzoekers hun bevindingen op het web, zoals op de site <http://1530-1600.blogspot.com/>, waar aan de hand van uiteenlopende bronnen en publicaties *Jan Clavaux* bezig is de eigendomsgeschiedenis van de ca. 1300 Haagse huizen tussen 1530 en 1600 te reconstrueren.

BEWONERS EN GEBRUIK

ALGEMEEN

Wie waren de bewoners van een huis, en hoe werd het gebruikt, wat was de inrichting in het verleden?

Bewoning is over het algemeen minder goed geregistreerd dan eigendom. Pas in de 19de eeuw kwam er een behoorlijke registratie, samen met de totstandkoming van een geregelde bevolkingsboekhouding. Zoals al met betrekking tot het onderzoek naar eigenaren is gezegd, gaat het hier in de eerste plaats om de vraag *wie* de bewoners waren en *wat* het gebruik was. Als u meer over bewoners te weten wilt komen (zoals gezinssamenstelling, beroep, aanzien, vermogenspositie) kunt u te werk gaan aan de hand van de gebruikelijke bronnen voor onderzoek naar personen.

I. DE PERIODE NA 1830

A. BELANGRIJKSTE BRONNEN: ADRESBOEKEN, WONINGREGISTERS, BEVOLKINGSREGISTERS

In de bronnen, die hier genoemd worden, kunt u uitgaande van het huisadres de bewoners vinden.

Er is één probleem: *de huisnummers kunnen zijn veranderd* in de loop der tijd. Bovendien werd in 1858 het adressysteem gewijzigd. Hoe u voor elke periode de juiste adresaanduiding vindt, leest u [in hoofdstuk I, op blz. 19](#). Vergelijking van kaarten en adresboeken vormt met raadpleging van de concordans van 1859 het aangewezen hulpmiddel.

1. ADRESBOEKEN (1853-1948)

Zij beslaan de jaren 1853/1861/1878 en 1948/1949, en zijn op microfiche in te zien op de studiezaal. Ze worden in 2022 gescand en online gezet; enkele exemplaren zijn al te vinden via het archievenoverzicht (beheersnr. 7000-01). Vanaf 1877/1878 staat achterin een *stratenlijst*: bij elk huisnummer staat de (hoofd)bewoner vermeld. Wijzigingen in de bewoning kan men met deze adresboeken op jaar dateren. Houd er wel rekening mee dat de gegevens niet officieel zijn, maar gebaseerd op opgaven van de betrokkenen, dus vaak onvolledig of niet correct. Bovendien vertonen ze meer dan eens een zekere achterstand in relatie tot de werkelijke feiten.

2. WONINGREGISTERS (1861-ca.1946)

De woningregisters die in het Gemeentearchief aanwezig zijn, beslaan de periode 1861-ca.1946. Voor oudere 19de-eeuwse bewoningsgegevens moet u direct in bevolkingsregisters zoeken (zie hieronder, [blz. 44 en 45](#)).

De woningregisters zijn alfabetisch op straat ingericht en vormen een onderdeel van de bevolkingsboekhouding. Zij bevinden zich t/m 1895 *op microfiche achter het bijbehorende bevolkingsregister* (in de studiezaal), maar zijn ook online in te zien (zie [0354-01 bevolkingsregisters Den Haag](#)).

De registers over de jaren 1861-1895 noemen alleen de nummers van de delen en bladzijden waarop de bewoners staan vermeld in het bijbehorende bevolkingsregister. Het woningregister 1895-1913 vermeldt per adres tevens de namen van de bewoners. Ook het woningregister 1913-1946 geeft namen, en dat biedt weer voldoende houvast om in het strikt alfabetische, bijbehorende bevolkingsregister aanvullende gegevens terug te vinden (zoek daarvoor op de site van het gemeentearchief onder 'Personenoverzicht'). Na 1895 vindt men, behalve namen van bewoners, ook details over het gebruik (winkel, kantoor, werkplaats etc.).

ONDERVERDELING VAN DE HAAGSE WONINGREGISTERS

Huizen die in de periode 1861-1913 als een 'gesticht' te boek stonden, worden in aparte registers vermeld; naast tehuizen, instellingen e.d. werden ook hotels, logementen, restaurants, kostscholen, pensions, ziekenhuizen, pastorieën, bordelen en winkels tot de 'gestichten' gerekend.

Als gezegd zijn de registers online in te zien (zie bovengenoemde link [0354-01 bevolkingsregisters Den Haag](#)) en de hieronder vermelde inventarisnr's. U kunt daar sneller bladeren als u linksboven in het beeld, in het vakje dat de positie binnen het hele bestand aangeeft (bv. 24/200), vóór de schuine streep een hoger (of lager) nummer invult. Vervolgens drukt u ENTER. In voorkomende gevallen kan het vlotter gaan door de microfiches op de studiezaal te raadplegen.

a. Periode 1861 – 1879

● Woningregister 1861 – 1869	(hier en daar 1871)	'deel 93',
inv.nr. 2306
● Woningregister ca. 1865 - 1869	(aanvullend register voor nieuwe straten en straatnamen)	'deel 94',
inv.nr. 2307
● Woningregister ca. 1873 - 1877	(aanvullend register voor nieuwe straten en straatnamen)	'deel 95',
inv.nr. 2308
● Woningregister ca. jan.1877 - apr.1879		'deel 96-98',
inv.nrs. 2309-2311

N.B. Deze registers verwijzen naar het deel en de bladzijde in het bevolkingsregister waar de bewoners staan opgetekend. Een probleem is dat niet alle straten correct op alfabetische volgorde staan.

b. Periode 1880 – 1895

● Woningregister ca. mei 1882 - apr. 1887		'deel 142-144',
inv.nrs. 2462-2464 |
|---|--|---------------------------------------|

- Woningregister jan. 1893 - mrt. 1895 'deel 145-148',
inv.nrs. 2465-2468

N.B. Deze registers verwijzen naar het deel en de bladzijde in het bevolkingsregister, waar de bewoners staan opgetekend.

c. Periode 1895 – 1913

- - Woningregister 1895 - 1913 kaartsysteem,
inv.nrs. 2845-2937

N.B. de woningkaarten geven de namen van de bewoners en verwijzen naar het deel en de bladzijde in het bevolkingsregister, waar deze bewoners staan opgetekend.

d. Periode 1913 - ca. 1946.

- Woningregister 1913 - ca. 1946 Samenvoeging van twee
woningregisters over de
tijdvakken 1913-ca. 1933 en ca.
1933-ca. 1946 kaartsysteem,
inv.nrs. 2938-2352
- Verblijfsregister 1926-
1932, 1943-1946 kaartsysteem,
inv.nrs. 2840-2842
- Verblijfsregister 1939-
1946 kaartsysteem,
Inv.nrs. 2843-2844

N.B. Van de in het woningregister vermelde 'gestichten' ontbreken opgaven van bewoners.

Voor de registers van de geannexeerde gemeente **Loosduinen** wordt hier kortheidshalve verwezen naar de inventaris van het archief van de voormalige gemeente Loosduinen (beheersnr. 0374-01). De registers zijn online in te zien onder de inventarisnr. 647-658. Opmerkelijk is dat de aanwezige woningregisters van Loosduinen pas in 1889 starten, en (anders dan voor Den Haag) niet aansluiten bij de oudere, op adres ingerichte bevolkingsregisters (zie hieronder). Voor Loosduinen betekent dit een hiaat voor de jaren 1862-1888.

Bovendien is men in Loosduinen pas aan het begin van de 20ste eeuw overgestapt op een systeem waarbij de huizen per straat werden genummerd. Tot dan toe werd een nummering per wijk gebruikt. De omwerking vindt u terug in de registers zelf. Het woningregister van na 1916 is overigens in het Haagse bestand verwerkt.

3. BEVOLKINGS EN VOLKSTELLINGREGISTERS (PERIODE 1830-1861)

De Haagse **bevolkingsregisters van na 1861** zijn alfabetisch op persoonsnaam ingericht, maar daarvoor werden de inwoners van de stad geregistreerd per adres: straat voor straat en wijk voor wijk. Dat was ook het geval met de **volkstellingregisters van 1830, 1840 en 1850**. Zij zijn daarmee bij uitstek geschikt voor een onderzoek naar bewoners.

Voor de adresaanduidingen maakte men voor 1859 gebruik van een **nummering per wijk**. Hiervoor (onder EIGENAREN, II A 1 en 2, [blz. 19/20](#)) is aangegeven hoe u wijkletter en wijknummer van een bepaald huis achterhaalt. De registers zijn online in te zien via

de link [0354-01 bevolkingsregisters Den Haag](#) en in de studiezaal op microfiche achter het bevolkingsregister 1850-1861.

Onderverdeling van de Haagse registers:

- Volkstellingregister 1830
 - wijksgewijs: – inv.nrs. 2067-2074
 - alfabetische naamindex: – inv.nrs. 5000-5009
- Volkstellingregister 1840
 - wijksgewijs: – inv.nrs. 2075-2086
 - alfabetische naamindex: – inv.nrs. 5010-5020
- Volkstellingregister 1850
 - wijksgewijs: – inv.nrs. 2103-2127
- Bevolkingsregister 1845-1849
 - wijksgewijs: – inv.nrs. 2128-2150
 - alfabetische naamindex: – inv.nrs. 5021-5034
- Bevolkingsregister 1850-1861
 - wijksgewijs: – inv.nrs. 2151-2206
 - alfabetische naamindex: – inv.nrs. 5035-5048-

N.B. De **Loosduinse wijksgewijze bevolkingsregisters** beslaan de tijdvakken 1845 - 1849 en 1850 - 1861 (wijk A, B en C).

4. OPMERKING

– Vóór 1913 vermelden de bevolkingsregisters **bij verhuizingen binnen de gemeente géén datum van verhuizing**, terwijl de volkstellingregisters alleen een momentopname geven. Een ander probleem vormen de **hiaten** die de woningregisters vertonen voor Den Haag over de jaren 1869-1877 (voor bestaande straten) en 1888-1892.

– **Adresboeken** kunnen echter de tijd waarbinnen iemand op een bepaald adres woonde, nader bepalen. **Kohieren en kiezerslijsten** (nader beschreven hieronder bij 'Andere bronnen') kunnen dit eveneens.

– Voor de eerste helft van de 19de eeuw vindt men soms aanwijzingen in de **alfabetische bevolkingslijsten** die zijn aangelegd in de jaren 1823-1849 (zie [0354-01 bevolkingsregisters Den Haag](#), inv.nrs.2087-2102 en de microfiches op de studiezaal).

– Gegevens over **vestiging en vertrek** in die periode bevinden zich in het archief van het Stadsbestuur 18161851 (beheersnr. 0352-01, inv.nrs. 31-37, 690 en 701-706). In de studiezaal zijn er moderne indexen. Die op de registers van nieuwe inwoners (inv.nrs. 701-706) biedt ook een toegang op de nieuwe adressen (wijk en nummer).

– Ten slotte bevat ook een archief als dat van het Burgerlijk Armbestuur (beheersnr. 0410) adresgegevens van zijn cliënten.

Zie verder onder B.

B. ANDERE BRONNEN

1. De hierboven al genoemde alfabetische **bevolkingslijsten 18231849** kunnen uitsluitend geven over de vraag of een eigenaar zijn huis zelf bewoond heeft, want achter de namen van de ingezetenen staat het wijkadres vermeld.
2. **Van wijk H bestaat een wijkregister ca. 18451860** (archief Wijkmeesters Wijk H, beheersnr. 0339-01, inventarisnr. 15), waarin u per wijknummer een opgave aantreft van eigenaar, bewoner, diens geboortejaar en plaats, beroep, godsdienst, gezinssamenstelling en data van aankomst en vertrek in en uit de *wijk*.
3. **Voor de periode 19401945** geeft het archief van het **Gemeentelijk Bureau Afwikkeling Inkwartieringen en vorderingen** (beheersnr. 0492-01) nadere informatie. Onder de inventarisnr. 8699 vindt u een kaartsysteem op ca. 2000 panden die tijdens de oorlog gevorderd zijn. Het is geordend op administratief nummer. In de inventaris van het archief treft u een alfabetische index op straat en huisnummer aan.
4. **Telefoongidsen** verschenen voor Den Haag in de periode 1883-2018 en zijn aanwezig in het Gemeentearchief met hiaten na 1994 (signatuur P 1343.0). Ze maken het mogelijk om na te gaan of de eigenaar die telefoon had, zijn huis zelf heeft bewoond en om het tijdvak waarin iemand bewoner was, nader te bepalen. De gidsen zijn, voor de jaren 1901-1950, online te raadplegen. Zie [telefoongidsen Delpher](#)
5. Behalve de volkstellingregisters bestaan er nog **andere momentopnamen**: stemregisters, kieslijsten, registers van dienstplichtigen en belastingregisters (kohieren van de hoofdelijke omslag). Vanwege het doel van de registers worden niet steeds alle inwoners van de stad vermeld. Raadpleeg voor deze bronnen de **bijlage** achter in deze gids.
 - N.B. De **kiezerslijsten** van vóór 1851 vindt u in het archief van het Stadsbestuur 18161851 (beheersnr. 0352-01) onder de inventarisnr. 708 e.v. De lijsten van na 1851 zijn via de bibliotheek van het gemeentearchief te raadplegen (signatuur P 1758.0). Zij zijn alfabetisch op naam ingericht, en dus te gebruiken om, naast de adresboeken, de tijd waarin iemand een zeker adres heeft bewoond, nader te bepalen.
 - N.B. De **kohieren van de hoofdelijke omslag** (18801920) zijn per adres ingericht, maar niet strikt alfabetisch op straat. U kunt er de weg vinden aan de hand van een index op straatnaam, die verwijst naar de inventarisnummers waarin de gezochte straten per jaar zijn opgenomen. De index bevindt zich op de studiezaal. Zie voor de registers **toegang** 0333-01, inv.nrs. 1043-2753. Inventarisnr. 2039 geeft een overzicht van de verdeling van straten voor de jaren 1911-1919. Zie verder de *Toelichting en register op de primitieve kohieren van de hoofdelijke omslag te Den Haag in 1880 en 1910* door Henk Schmal, aanwezig in het gemeentearchief als typoscript (signatuur 18C d 46).

- De **Loosduinse kohieren** van de hoofdelijke omslag 18531921 (arch. Gemeentebestuur Loosduinen, beheersnr. 0374-01, inv.nrs. 16081675) zijn niet adresgewijs ingericht, maar geven wel de adressen van de belastingplichtigen.

6. Huurcontracten kunnen zich bevinden in de notariële archieven (maar zijn daar zonder index of nadere aanwijzing moeilijk te vinden) en in de archieven van families, personen en instellingen die het huis in eigendom hebben.

Indien de Gemeente Den Haag partij was, raadpleegt u dan voor de jaren 1851-1915 de inventarisnrs. 1396 e.v. in het archief van het Gemeentebestuur 1851-1936 (beheersnr. 0353-01). Voor de periode na 1921 vindt u gegevens in het archief van het Gemeentebestuur 1937-1952 (beheersnr. 0610-01). Gegevens over de jaren 1921-1953 zijn daar te vinden onder de inventarisnrs. 1925-1928. Gegevens bevinden zich mogelijk ook bij organisaties als de Stichting Centraal Woningbeheer (toegang 0573-01, o.a. de inventarisnrs. 105-215.)

7. Toevallige vermeldingen vindt u nog in boedelinventarissen (waar een huis als onderdeel van de boedel wordt opgevoerd) en de lijsten van veilingen van onroerend goed in de gedrukte *Lijsten der verkochte huizen (...)* 1790-1856, onderdeel van een jaarlijks uitgegeven *Naamlijst* of *Naamlyst* (signatuur P 1124).

8. Ten overvloede wordt hier nog verwezen naar bestaande algemene **literatuur en documentatie**.

C. VARIA

1. Nadere informatie over de **huurprijs**, geschillen hierover en de woonsituatie geeft het archief van de Huurcommissie, 19171927 (beheersnr. 0468-01). In feite waren er drie commissies. Voor elke commissie zijn er straatgewijze kaartregisters, die verwijzen naar de nummers en rubrieken waaronder de behandelde verzoekschriften te vinden zijn. Dit archief is inmiddels niet meer volledig.

2. Gegevens over de **huurwaarde** vindt u ook vermeld in vier kaartsystemen die zich bevinden in het archief van de gemeentelijke dienst voor Bouw en Woningtoezicht (beheersnr. 0666-01, inv.nrs. 14681684). De kaarten staan alfabetisch op straatnaam, en vermelden naast de huurwaarde over verschillende jaren vaak andere gegevens. Deze series zijn echter maar voor een deel bruikbaar voor wie zich bezighoudt met de geschiedenis van een bestaand pand. De kaarten op het gemeentearchief hebben uitsluitend betrekking op panden die in de periode 1916-1988 zijn gesloopt of hun woonfunctie verloren. De kaarten van bestaande woningen zijn niet naar het Gemeentearchief overgebracht, maar bevinden zich nog bij de gemeentelijke Dienst Stedelijke Ontwikkeling (afd. Monumentenzorg en Welstand).

3. Als een pand als **bedrijfspand** is gebruikt, kunt u nadere informatie vinden via de eventueel verleende **hinderwetvergunning(en)**. Deze vergunningen vindt u in eerste instantie in het archief van het Stads- c.q. Gemeentebestuur.

A In de periode **vóór 1873** werden zij aangeduid als **acten de commodo en incommodo**.

- Voor akten over de jaren **vóór 1849** moest een registratierecht worden betaald. U vindt ze daarom vermeld in registers (repertoria) waarin de akten werden ingeschreven, die aan zo'n recht onderhevig waren. Deze registers zijn alleen op datum toegankelijk en zijn te vinden in het archief van het Stadsbestuur 18161851 (beheersnr. 0352-01) onder de inventarisnr. 889898. De akten zelf vindt u als bijlagen bij deze repertoria (inv.nrs. 910-918). Raadpleeg daarvoor de inventaris.
- In het archief van het Stadsbestuur 18161851 (beheersnr. 0352-01) vindt u onder de inventarisnr. 1496-1499 verzoekschriften van mensen die een bedrijf wilden stichten. Deze stukken beslaan de periode **18241851**.
- Akten over de jaren **18521857** bevinden zich in het secretarieearchief 18521936 (beheersnr. 0353-01, inv.nr. 3508).
- Een lijst van akten over de jaren **18471857 en 18631868** vindt u daar eveneens onder inventarisnr. 3508. Voor de akten over de periode 18631868 vindt u in deze lijst een verwijzing naar de zogenoemde agendastukken (**toegang** 0353-01, rubriek 5.1, inv.nrs. 4001-8605). Met behulp van het jaartal en het agendanummer dat u er aantreft, is het bewuste dossier zonder veel problemen te achterhalen.

B **Na 1873** werden hinderwetvergunningen geregeld door de Fabriekswet, in 1895 voortgezet als de Hinderwet, vanaf 1993 de Wet milieubeheer. De hinderwetvergunningen over de jaren na 1873 zijn toegankelijk via een index op straatnaam en huisnummer (**toegang** 0828-01, inv.nrs. 12723a-e). Deze index vindt u in de studiezaal ook op microfiche. Hij bestaat uit twee delen.

- De eerste index bestrijkt de periode **18731953** en verwijst voor wat betreft de periode 18731936 naar de zogenoemde agendastukken in het secretarieearchief (**toegang** 0353-01, rubriek 1.5, inv.nrs. 4377-8605). Voor de periode 19371953 zijn de hinderwetvergunningen per straat opgeborgen (**toegang** 0610-01, inv.nrs. 2326-2454). Het huisadres maakt het, samen met de code die in de index vermeld staat, mogelijk de benodigde stukken boven water te halen.
- De tweede index betreft vergunningen die zijn verleend in de periode **19531987**. De dossiers van niet meer geldende vergunningen zijn in 2011 en 2013 overgebracht naar het gemeentearchief. Zie voor deze alfabetische op straat geordende stukken: **toegang** 1426-01, inv.nrs. 1-8974.
- Daarnaast zijn er aparte indexen op de hinderwetvergunningen Loosduinen 1877-1923 en op aan de gemeente Den Haag verleende vergunningen 1875-1953, in originali (**toegang** 0828-01, inv.nrs. 12723f) en op microfiche. Voor de desbetreffende dossiers van Loosduinen, zie resp. **toegang** 0374-01, inv.nrs. 229, 2202-2206.

Voor gegevens over hinderwetvergunningen kunt u ook terecht in het *archief van Bouw en Woningtoezicht* (beheersnr. 0666-01). Deze dienst had namelijk ook op dit gebied een adviserende rol. In aanmerking komen vooral de inventarisnr's. 10311043, 13821397, 1708-1728, 1735-1778, 1789 en 1793-1795. Het merendeel is alfabetisch op straat toegankelijk.

4. Als het pand dat u onderzoekt ooit een **horecabestemming** heeft gehad of als **theater** heeft gediend, dan kunnen de *archieven van het Gemeentebestuur* nadere informatie verschaffen.

Door bijvoorbeeld in de inventarissen op het woord 'drank' te zoeken, stuiten we al snel op een aantal relevante stukken. In het archief over 1953-1990 (**toegang** 0828-01) vinden we zo onder inventarisnr. 3203 een alfabetisch register op straat van drankvergunningen over de jaren 1882-1953, en onder nr. 3498 een register van vergunningen voor sterke drank over 1907-1957. Een uitgebreid register op naam treffen we aan onder de nrs. 3208-3490, terwijl de inventarisnr's. 3501-3503 de verlopen voor zwakalcoholische drank over 1939-1967 bevatten.

Het archief over de voorgaande periode 1937-1952 (beheersnr. 0610) vindt aansluitende dan wel overlappende registers, zoals een alfabetisch register op adres van drank-, slijt-, logements- en hotelvergunningen 1897-1940 (inv.nrs. 1977-1984). Zo is er nog meer informatie voorhanden en vinden we in het archief van het Gemeentebestuur 1937-1953 (beheersnr. 0610) bijvoorbeeld een straatsgewijze serie vergunningen voor muziek en tv-voorstellingen over de jaren 1934-1955.

5. Andere aanwijzingen voor een gebruik anders dan als woning vindt u in het archief van Bouw- en Woningtoezicht (beheersnr. 0666). De inventarisnr's. 570-571 noemen panden die in de jaren 1910-1930 geheel of gedeeltelijk hun woonbestemming verloren, de inventarisnr's. 1837-1838 vermelden panden die in de periode 1945-1961 een krachtstroomaansluiting kregen, en de nummers 1864 e.v. hebben betrekking op reclame-uitingen tussen 1914 en 1922. Per straat geordende stukken over reclame aan of bij gevels vindt u overigens ook in het archief van het Gemeentebestuur 1937-1952 (beheersnr. 0610) onder de inventarisnr's. 1985-1991.

6. 19de-eeuwse badgasten werden op hun tijdelijk adres op Scheveningen vermeld in de *Badkoerier* c.q. *Courrier de Scheveningue*

7. Voor de periode 1830-1838, zie ook hieronder (**II. De periode 1750-1830, Varia**).

II. DE PERIODE 1750 – 1830

A. HOOFDBRON: BUURTBOEKEN

De enige systematische bron die een langere periode bestrijkt, wordt gevormd door 'buurtboeken'. Het zijn **bevolkingsregisters** die werden bijgehouden door de

buurtorganisaties op last van de Magistraat (het plaatselijk bestuur). Aanvankelijk moesten alleen 'geringe' personen worden ingeschreven, d.w.z. mensen met een geringe financiële draagkracht. Vanaf 1761 was de registratie van alle buurtbewoners verplicht. De aanwezige registers beslaan hoofdzakelijk de jaren 1750ca. 1816, en zijn soms volgens de 18de eeuwse verpondingsnummers (zie blz. 26) ingericht en later volgens de in 1797 ingevoerde wijknummers (zie blz. 19). De meeste registers zijn via een moderne index op de studiezaal bovendien toegankelijk op naam van de bewoners. Raadpleeg voor meer details de inventaris van het archief van de Buurten (beheersnr. 0380-01).

De bevolkingsregisters van de buurten zijn **onvolledig**: niet alle registers zijn bewaard gebleven en niet elk register is even goed bijgehouden.

Door of vanwege de overheid zijn wel meer bewonerslijsten opgesteld. Wegens het incidentele karakter staan deze hierna, onder B, vermeld.

B. ANDERE BRONNEN

1. De belangrijkste zijn de **ADRESGEWIJZE LIJSTEN** die zijn opgemaakt i.v.m. diverse burgerplichten en rechten: belastingen, dienstplicht, inkwartiering, stemmen en kiezen. In het algemeen komen de beter gesitueerden vaker voor dan anderen. Bij eigendomsonderzoek zijn dergelijke lijsten een extra hulpmiddel; hier vormen zij vaak de enige bron. **Een chronologisch overzicht vindt u in de bijlagen bij deze gids.**

N.B. De Kohieren van het Klap en Vuilnisgeld geven vaak namen van bewoners. Zij zijn nader omschreven in de inventaris van het Oud Archief (beheersnr. 0350-01), resp. inv.nrs. 2896-3063 en 3218-3395. Na 1750 ontbreken de namen in deze kohieren in toenemende mate.

2. Bij andere bronnen vormt meestal de naam van de **EIGENAAR** het vertrekpunt. Daar het relatief vaak voorkwam dat bewoners hun woning in eigendom hadden, bieden zij een redelijke kans op succes. De informatie draagt hier eerder een **incidenteel karakter**:

- a. Incidentele **lijsten van inwoners die op naam zijn ingericht** en tevens een adres vermelden (Oud Archief, beheersnr. 0350, inv.nrs. 11211125, 2854).
- b. **Notariële archieven** (beheersnr. 0372-01), toegankelijk via een alfabetische naamindex op microfiche of online (zie de inventaris). Van belang zijn hierbij huurcontracten, maar in een boedebeschrijving wordt ook wel eens een huurder genoemd.
- c. **Archieven van families, personen en instellingen**, die het huis in kwestie in eigendom hebben gehad.
- d. **Veilingannonces**, zoals o.a. gepubliceerd in de van 1790 tot 1856 gedrukte *Lijsten der verkochte huizen...*, 1790-1856, en de kranten. De *Lijsten* zijn aanwezig in het Gemeentearchief aan te vragen onder de signatuur P 1124.

- e. De **z.g. Herenboekjes**, die bij de daarin genoemde functionarissen woonadressen vermelden. De in het Gemeentearchief aanwezige delen bestrijken de periode 1704-1830 en zijn in te zien op microfiche.
- f. De **lidmatenboeken** van de Ned. Hervormde Gemeente (beheersnr. 0203-01, inventarisnr. 266 e.v.) geven bij belijdenislidmaten de straatnaam. De lidmatenboeken zijn ontsloten via een moderne index, in de kast met 'bijzondere toegangen' op de studiezaal.
- g. In het **archief van de Zetters voor de grond en personele belasting** (ZGPB), beheersnr. 0416-01) geven de inventarisnr. 62 en 63 de adressen van de daarin vermelde eigenaren.

Bij het overlijden van een eigenaar zijn er extra mogelijkheden:

- h. **Boedelinventarissen** in de archieven van de Weeskamer (beheersnr. 0402-01), van de Secretaris als ontvanger van de collaterale successie (beheersnr. 0320-01), van het Rechterlijk Archief (beheersnr. 0351-01, inventarisnr. 786 e.v.) en natuurlijk ook van de Notariële archieven (beheersnr. 0372-01), alle toegankelijk via alfabetische naamindexen.
- i. **Overlijdensakten** (Burgerlijke Stand), 1811-1838 geven het adres van de overledene; de **lijsten van overledenen** in het archief van de Weeskamer 17261812 (inv.nrs. 99100) geven straatnamen, evenals de gedrukte **Naamlijsten van overledenen** (...), 1790-1856 (aanwezig in de bibliotheek van het Gemeentearchief, signatuur P1124), en vaak de **begraafboeken** van de Nieuwe Kerk vanaf 1692 (Kerkelijke registers, beheersnr. 0377-01, inv.nrs. 280293).

C. VARIA

1. Over de **INRICHTING EN HET GEBRUIK VAN EEN HUIS** vindt u informatie in de al genoemde boedelinventarissen, in veilingannonces en soms in transportakten. Enige indicatie geven wijksgewijze lijsten van huizen waar beroepsmatig vuur werd gebruikt, aanwezig over de jaren 1802-1809, (Oud Archief, beheersnr. 0350-01, inv.nr. 5691) en ca. 1818-1819 (archief Stadsbestuur 18161851, beheersnr. 0352-01, inv.nr. 1025).

Een gedetailleerde beschrijving geven:

- a. archief van de Rechtbank van eerste aanleg (aanwezig in het Nationaal Archief, toegang 3.03.51.01), inventarisnr. 142146: **huizen die betrokken zijn bij gedwongen verkoop**, 1811-1833. In de studiezaal van het gemeentearchief is er een index op wijknummers, achter in de index van aangiften van verkopeningen in het archief van de belastingzetters (beheersnr. 0416-01);
- b. archief van de Vrederechters (aanwezig in het Nationaal Archief, toegang 3.03.51.04): **akten van verzegeling** na overlijden van de bewoner, 1811-1838.

Voor de raadpleging is het belang te weten dat Den Haag van 1811 tot 1838 was verdeeld in de volgende vier kantons:

1. wijken A D, V, W	3. wijken P U
2. wijken E – I	4. wijken K O

Het adres van het sterfhuis staat in de overlijdensakte vermeld. De akten staan per kanton in chronologische volgorde. Repertoria geven telkens een overzicht.

2. Over **LEEGSTAND** in de jaren 1816-1836 verschaft inventarisnr. 15 van het archief van de Gaarder van het Lantaarn en Straatgeld enige informatie (beheersnr. 0337-01).
3. Een incidenteel overzicht van **GEPLUNDERDE HUIZEN** geeft de St. Nicolaas Almanach 1789 (per straat, met namen van de eigenaars/bewoners; bibliotheek HGA Hgst 2705).

III. DE PERIODE 1600 – 1750

A. GEEN HOOFDBRON

Vóór 1750 bestaat er geen hoofdbron die over een lange periode systematisch gegevens over bewoners levert. We moeten het doen met bronnen die alleen incidenteel informatie verschaffen. Deels zijn deze gelijk aan die van het tijdvak 1750-1830. Relatief vaak was de bewoner van een huis ook eigenaar, maar dit kunnen we bij ons onderzoek hoogstens veronderstellen. Het kan een vertrekpunt vormen voor nader onderzoek.

B. INCIDENTELE BRONNEN

1. UITGAANDE VAN HET ADRES

Het gaat hier om lijsten die, meestal met een fiscaal doel, per straat een opsomming geven van bewoners. Het zijn niet altijd gemakkelijk te hanteren bronnen. U moet in veel gevallen de route proberen te achterhalen die de opsteller van de lijst door de stad volgde: meestal ging men klokgewijs de stad rond. Hoofdstraten werden regelmatig onderbroken door zijstraten. Daarnaast moet u erop bedacht zijn dat kohieren niet altijd correct op naam werden bijgewerkt: van belang was vooral de inning van het bedrag. De **bijlagen bij deze gids** geven chronologische overzichten van de straatsgewijze lijsten. De belangrijkste volgen hieronder:

- a. **Kohieren van de personele quotisatie, 1743** (Oud Archief, beheersnr. 0350-01, inv.nrs. 4763 e.v.). Zij zijn toegankelijk via de **verpondingsnummers**, die in 1730 werden ingevoerd (zie **hoofdstuk I, blz. 26 en 62**). Daarnaast is er een moderne en uitvoerige naamindex (beheersnr. 0350-01).

Het eerste register (inv.nr. 4763) vormt de basis en is online in te zien. Voorin bevindt zich een getypte lijst van straten met de bijbehorende verpondingsnummers, zodat u de bijbehorende bladzijden gemakkelijker kunt vinden. U kunt daarbij sneller bladeren door linksboven een hoger of lager nummer in te typen en dan op enter te drukken. Ook kunt u met >> rechtsboven een wijze van scrollen selecteren (horizontaal: shift +scroll). Aan de hand van het verpondingsnummer van 'ons' pand is vervolgens onmiddellijk af te lezen wie de eigenaar en bewoner was, met allerlei gegevens over zijn welstand.

Een bron die hierbij aansluit, is het gaarderboek van pachter Meijnders met extra informatie, dat in het Stadsarchief Rotterdam berust, maar waarvan het Haags Gemeentearchief een handzame kopie bezit.

b. Kohieren opgemaakt bij de herziening van de verponding

17301733, toegankelijk op verpondingsnummer (Nationaal Archief, archief Financie van Holland 1572-1806, toegang 3.01.29, inv.nrs. 513514). Als een eigenaar ook bewoner was, dan werd voor de huurwaarde een schatting of 'estimatie' gemaakt.

c. Register van familiegeld, ca. 1680 (Archief Sociëteit, beheersnr. 0403-01, inv.nr. 287). Bewoners, gezinsleden en inwonenden zijn vermeld. Het betreft alleen het zuidoostelijk deel van Den Haag. Het register is online in te zien. Voorin is er een moderne index op straatnamen die naar de bladzijden verwijst.

d. Kohier van de 1000ste penning, 1654 (Nationaal Archief, archief Rekenkamer der Domeinen, Registers (toegang 3.01.27.01), inv.nr. 716.

e. Kohier van het haardstedengeld, 1627 (archief Sociëteit, beheersnr. 0403-01, inventarisnr. 314). Er staan zowel eigenaars als bewoners vermeld. Voorin is er een index op straatnaam.

f. Kohier van de 500ste penning, 1627 (Archief Sociëteit, beheersnr. 0403-01, inv.nr. 257). Vermeld worden bewoners die op 1000 pond of hoger werden geschat. Online in te zien en gepubliceerd in *Jaarboek Die Haghe* 1913 (waar het via de alfabetische index achterin op naam toegankelijk is).

g. Kohier van het klappgeld, ca. 1600-1610 (Nationaal Archief, archief Hof van Holland, toegang 3.03.01.01, inv.nr. 5980). Een transcriptie met indexen door R.A. van der Spiegel is op het Gemeentearchief aanwezig (signatuur Gg 75).

Daarnaast zijn er series, die zich over een langere periode uitstrekken: de **kohieren van het klappgeld, vanaf 1643** (Oud Archief, beheersnr. 0350, inv.nrs. 2894 e.v.), en de **kohieren van het vuilnis en diepgeld**, vanaf 1683 (Oud Archief, inv.nrs. 3218 e.v.). Zij kunnen bruikbare gegevens opleveren. Voor de

17de eeuw vertonen deze series echter grote hiaten, terwijl anderzijds niet altijd de bewoners worden vermeld. Wat dat betreft, lijkt de betrouwbaarheid in de eerste decennia van de 18de eeuw nog het grootst.

2. UITGAANDE VAN DE NAAM VAN DE EIGENAAR

Het betreft hier bronnen die ook voor de periode 1750-1830 zijn genoemd (zie blz. 51, onder 2): *notariële archieven, archieven van families, personen en instellingen, de Herenboekjes en lidmatenboeken van de Nederduits Gereformeerde gemeente*, waarin nieuwe lidmaten periodiek werden ingeschreven onder vermelding van de naam van hun straat (archieef Kerkenraad der Hervormde Gemeente te 'sGravenhage, beheersnr. 0203-01, inv.nrs. 264266). Bij lidmaten die van buiten Den Haag kwamen en een attestatie (getuigschrift) overlegden, wordt de straatnaam overigens alleen tot 1730 vermeld. De lidmatenregisters zijn toegankelijk via een moderne index op de studiezaal.

Bij de dood van een eigenaar komen nog in aanmerking: *boedelinventarissen* in diverse archieven, de *naamlijsten van overledenen* (vanaf 1726) in het Weeskamerarchief (beheersnr. 0402-01, inv.nrs. 99100) en de *begraafregisters van de Nieuwe Kerk* vanaf 1692 (Kerkelijke registers, beheersnr. 0377, inv.nrs. 280 e.v.).

Een indicatie over het woonadres geven de *inschrijvingen voor de Compagnie van Beleening etc. 1720*, bekend als de 'Windhandel' (beheersnr. 0409-01). In de studiezaal vindt u een papieren index op de namen van Haagse inschrijvers met hun adresgegevens. Zelfs de ondertekening van *buurtbrieven* kan tenslotte, bij gebrek aan andere gegevens, zo'n indicatie vormen.

C. VARIA

Voor de **inrichting en het gebruik** van een huis moet men te rade gaan bij de al meermalen genoemde boedelinventarissen (in de Notariële en Rechterlijke archieven (resp. 0372-01 en 0351-01) en die van de Weeskamer en de Secretaris als ontvanger van o.a. imposten en collateraal (resp. 0402-01 en 0320-01)). Ook transportakten geven soms bijzonderheden.

IV. DE 16DE EEUW EN VROEGER

A. GEEN HOOFDBRON

Ook hier géén systematische bron over een langere periode. Hoe verder men in het verleden teruggaat, hoe schaarser de informatie wordt.

B. INCIDENTELE BRONNEN

1. UITGAANDE VAN HET ADRES

Ten eerste de **kohieren van de 10de penning, 15431561**. Zij zijn beschreven op **blz. 38**. De bewoningsgegevens, die de **hofboeken** verschaffen hebben een erg incidenteel karakter.

Bruikbaar is soms het **kohier t.b.v. het ontzet van Antwerpen, 1585** (arch. Sociëteit, beheersnr. 0403-01, inv.nr. 1, en Oud Archief, beheersnr. 0350-01, inv.nrs. 833835). Het is gepubliceerd in *het Jaarboek Die Haghe* 1955, en daar toegankelijk via de alfabetische index achterin.

Een overzicht van deze en andere registers vindt u in de **bijlagen** van deze handleiding.

2. UITGAANDE VAN DE EIGENAAR kan men, zoals aangegeven voor de andere perioden, soms informatie aantreffen in de boedelpapieren van de Weeskamer, in de notariële archieven en archieven van families, personen en instellingen.

3. Tenslotte vindt u nuttige gegevens in de bronnen die u voor deze vroegste periode ook bij het onderzoek naar de eigenaar moet gebruiken (**blz. 38 e.v.**).

C. VARIA

Over **gebruik** en **inrichting** is in de hierboven genoemde bronnen slechts af en toe iets bruikbaars te vinden.

BOUWGESCHIEDENIS

ALGEMEEN

Hoe en wanneer kreeg een huis zijn huidige vorm, en waarom?

Wie was de architect, wie de bouwer? Welke veranderingen vonden plaats?

Deze vragen zijn heel wat lastiger te beantwoorden dan de vragen die men stelt bij het onderzoek naar eigenaren en bewoners.

WAAR WORDEN BOUWGEGEVENS VASTGELEGD?

Gegevens over de bouwgeschiedenis van een pand kunnen door **individuele eigenaren** (en hun archieven) worden geleverd, maar ook door de **overheid** (en haar archieven). De bemoeienis van de overheid met onroerend goed wordt bepaald door vier motieven: belangen van de fiscus, rechtszekerheid van de burgers, veiligheid (gezondheid) en welstand.

De laatste twee motieven, die sterk te maken hebben met de technische kant van het bouwen, zijn pas in de tweede helft van de 19de eeuw op de voorgrond getreden. Gegevens over bouwactiviteiten werden daarom pas sinds die tijd systematisch in overheidsarchieven vastgelegd. Over de periode voorafgaand aan ca. 1875 worden we over het algemeen slechts spaarzaam ingelicht.

Gegevens over de **architect** zijn vaak lastig te achterhalen. In de 19de eeuw ontstond de verplichting om bouwtekeningen te overleggen, en vaak prijkt daarop de naam van een architect, en anders van een aannemer die mogelijk zelf voor een ontwerp heeft gezorgd. Maar daarbuiten zijn er geen systematische bronnen: we moeten het verder doen met min of meer toevallige vondsten, zoals initialen die een bouwmeester op een gevel heeft achtergelaten, contracten en betalingen die opduiken uit de papieren van de opdrachtgevers of uit toegankelijk gemaakte notariële protocollen. Particuliere briefwisselingen, krantenberichten en andere publicaties kunnen soms verrassende informatie leveren, maar hoe verder we teruggaan in de tijd, hoe schaarser de gegevens op dit gebied worden.

EEN EERSTE ORIËNTATIE

1. Het Gemeentearchief biedt een omvangrijke verzameling, die voor een deel op de studiezaal kan worden ingezien maar in belangrijke mate ook online, zie [Beeldcollectie Haags gemeentearchief.nl](https://beeldcollectie.haagsgemeentearchief.nl). De collectie omvat:
 - a. **fotos, prenten en bouwtekeningen** uit verschillende perioden. Zij zijn voor een groot deel direct op straatnaam toegankelijk. Raadpleeg zo nodig de medewerkers op de studiezaal.
 - b. **stadsplattegronden in opstand**, met name uit de 17de eeuw, waar huizen *soms* vrij betrouwbaar staan weergegeven.
 - c. **vlakke kaarten**, die evenals kadastrale kaarten een idee geven van de plattegrond van een huis.

Bij het kaartmateriaal moet u de datering met voorzichtigheid hanteren. Kaarttekenaars wilden zich nog wel eens baseren op vroegere kaarten.

Online zijn er nog meer mogelijkheden. Actuele kaarten vindt u via de [BAG-viewer van het Kadaster](#), Google Maps of een site als www.kadastralekaart.com. Een vergelijking met een vroegere situatie leveren gemeentelijke kaarten uit de jaren 1914-1989, grootschalige 1:1000-kaarten die u in de studiezaal op microfiche aantreft. De oudste kadasterkaarten, officieel gedateerd in 1832, vindt u op www.cultureelerfgoed.nl (zie daar onder F.A.Q.).

2. Ook **het huis zelf** geeft visuele informatie: een kenner kan al veel opmaken uit stijl, materialen, bouwsporen etc.

3. Ten overvloede wordt hier nog verwezen naar de **literatuur** en de **documentatie**, die al is genoemd op **blz. 10 en 11**. Een royaal overzicht van gebouwen en huizen in de periode 1800-1940 staat in de *Architectuurgids Den Haag 1800-1940* door H.P.R. Rosenberg, Christiaan Vaillant en Dick Valentijn (Den Haag 1988). Deze kreeg een vervolg met de *Architectuurgids Wederopbouw 1940-1965* door Wijnand Galema (Den Haag 2013). Raadpleeg verder de bibliotheekcatalogus online.

I. DE 20STE EEUW

Voor de 20ste eeuw beschikken we over rijke informatie. De bemoeienis van de overheid met het bouwproces is intens, niet in de laatste plaats door de Woningwet van 1901.

A. HOOFDBRONNEN: ARCHIEVEN VAN BOUW EN WONINGTOEZICHT, GEMEENTEBESTUUR EN KADASTER

Tot aan de ingrijpende reorganisatie in 1991 waarbij beleid (stadhuis) en uitvoering (gemeentelijke diensten) werden samengevoegd, waren de taken gescheiden: Bouw en woningtoezicht adviseerde bij een aanvraag voor een bouwvergunning, op het stadhuis bereidde men de beslissing voor, die B en W tenslotte namen. Het Kadaster noteerde de fiscale gevolgen van bouwactiviteiten.

1. BOUWTEKENINGEN

We beginnen met het inzien van bouwtekeningen, de aangewezen bron bij ons onderzoek naar de bouwgeschiedenis. **De tekeningen uit de jaren na 1900** worden beheerd door de Dienst Stedelijke Ontwikkeling (DSO), afdeling

Bouwen en Monumentenzorg. Daar zijn tegenwoordig de taken van het vroegere Bouw- en Woningtoezicht ondergebracht.

Als onderzoekers kunnen we – na afspraak – voor tekeningen uit de jaren 1906-2010 terecht bij de [Inzagebalie Bouwtekeningen](#) (Stadhuis, Spui 70). De tekeningen geven met de eventueel aanwezige dossiers inzicht in bouw en verbouwingen en meestal ook de naam van de architect.

Tekeningen uit de jaren 1879-1988 van gesloopte panden zijn in het Gemeentearchief te raadplegen op microfiche. De microfiches bevinden zich in vensterkaarten, die u op de studiezaal moet aanvragen (archief Bouw- en Woningtoezicht, beheersnr. 0666-01, inv.nrs. 1689-1697). Daarvoor moet u het centrale registratienummer weten, waaronder het pand bij Bouw- en Woningtoezicht stond ingeschreven. Dit nummer kunt u achterhalen via de naar het Gemeentearchief overgebrachte administratiekaarten (archief Bouw en Woningtoezicht, beheersnr. 0666, inv.nrs. 14841583). Het nummer staat vermeld achter de afkorting *cr.no.* of *centr.no.*

2 SCHRIFTELIJKE STUKKEN

Bij de bouwtekeningen zitten vaak verwijzingen naar andere, schriftelijke stukken. Dergelijke stukken hebben betrekking op de bouwvergunning en zijn in het Gemeentearchief te vinden in de hierna genoemde archieven.

N.B. Voor het vinden van deze stukken moet u op de hoogte zijn van het jaar waarin een bouw of verbouwing bij benadering heeft plaatsgevonden. Op dit punt kan ook het archief van het Kadaster nadere aanwijzingen geven (zie verder hierna, onder 3).

Een ander punt is dat u meestal op *naam* moet zoeken, terwijl de bouwvergunning niet altijd door de eigenaar (of bewoner) is aangevraagd. Ook de architect of aannemer kan dit hebben gedaan. Waar straatnamen worden vermeld, heeft u meer houvast.

a. ARCHIEF BOUW EN WONINGTOEZICHT (beheersnr. 0666-01).

Er zijn in dit archief correspondentiedossiers over de jaren 1906-1920, die een goed beeld geven van de afhandeling van bouwaanvragen. Zij zijn per jaar toegankelijk via alfabetische indexen, die van de naam van de betrokkene en de straat verwijzen naar dossiernummers. Aan de hand van een dossiernummer kunt u het dossier aanvragen (zie de inv.nrs. 10711245 en 12841295). Daarnaast bevat het archief van Bouw en Woningtoezicht stukken die bijzondere aspecten van de (ver)bouw(ings)procedure betreffen (zie bv. inv.nrs. 13141326, 1330, 13461350). Zie voor verdere details de inventaris.

Het voorgaande betekent dat de administratie m.b.t. bouwaanvragen van nà 1920 zich momenteel nog bevindt bij de Dienst Stedelijke Ontwikkeling (DSO). Die administratie omvat bijvoorbeeld een serie bouwkaarten, waarop de bouwvergunningen per adres staan geregistreerd. Voor bouw dossiers die nog onder het beheer van DSO vallen kunt u terecht via de al genoemde [Inzagebalie Bouwtekeningen](#).

Alleen de bouwkaarten van in de Tweede Wereldoorlog gesloopte panden zijn overgebracht naar het Gemeentearchief. Zij beslaan de periode 1916-1950 en zijn te vinden onder de inventarisnr. 14471455.

b. ARCHIEVEN VAN HET STADHUIS

Naarmate de stad groeide, hield het stadhuis zich minder bezig met de grote stroom bouwaanvragen, die uiteindelijk volledig in handen kwam van de uitvoerende diensten. Het stadhuis hield zich voortaan vooral bezig met beleid en projecten van grote omvang en importantie. In de jaren 1851-1936 was de bemoeienis van het stadhuis met bouwaanvragen nog intens, maar in de periode 1937-1952 werd dat aanzienlijk minder. Hierna beperkte het zich tot beleid en grootschalige bouwprojecten met een beleidmatige impact.

- **Archief van het Gemeentebestuur 1937-1952** (beheersnr. 0610-01)
De correspondentie m.b.t. bouwaanvragen vindt u met de bijbehorende beschikkingen onder de inventarisnr. 2548-2631 over de jaren (1921) 1936-1952 (1956). De stukken zijn alfabetisch op straat geordend.
- **Gemeentebestuur 1851-1936** (beheersnr. 0353-01).
De stukken m.b.t. bouwaanvragen werden op het stadhuis in principe opgeborgen in de **algemene correspondentie** (maar zie ook hieronder). Alle stukken binnen deze correspondentie kregen een **doorlopende nummering** die elk jaar opnieuw begon. **Agenda's** geven daarvan een overzicht en alfabetische **indexen** op onderwerp en naam verwijzen op hun beurt vanuit trefwoorden naar de agendanummers.
Stappen van het onderzoek:
 1. Voor het jaar, waarin u een bouwvraag verwacht, vraagt u eerst de index aan (zie daarvoor de inventarisnr. 802-892).
 2. Onder het trefwoord *Bouwpolitie* (tot 1906) of *Bouw en woningtoezicht* vindt u vervolgens in deze index op naam van de betrokkene een verwijzing naar een of meer agendanummers.
 3. Met het gevonden nummer vraagt u ten slotte de bijbehorende **agendastukken** op.N.B. De index bevat vanaf 1922 voorin een apart naamregister: het verwijst naar de bladzijden van de index.

Aparte series

Een deel van de correspondentie die de gemeentesecretarie in de periode 1851-1936 voerde m.b.t. bouwaanvragen, zit in een aparte serie. Deze loopt **van 1889 tot en met 1911**. In het algemeen betreft het routinematige zaken (zoals kleine verbouwingen). In de loop van de tijd voerde het routinematige karakter er steeds meer de boventoon.

U vindt de serie in het archief van het Gemeentebestuur 1851-1936 (beheersnr. 0353-01) onder de inventarisnr. 2797-2946. Zij is alleen **chronologisch** toegankelijk. Via de dateringen die u in het archief van

Bouw en Woningtoezicht hebt gevonden (zie hiervoor onder a.) of de beschikkingen van B en W (zie onmiddellijk hierna.) kunt u in de meeste gevallen toch uw weg in deze serie vinden.

Ook de correspondentie m.b.t. **bouwaanvragen voor het jaar 1916** vormt een aparte serie. U vindt de stukken, alfabetisch op straatnaam en met de bijbehorende beschikkingen, onder de inventarisnr. 2953-2974. De nrs. 2975-2877 hebben voor datzelfde jaar betrekking op de bouw van garages en het aanbrenge van reclame.

De beschikkingen van B en W n.a.v. bouwaanvragen

Deze beschikkingen zijn tot en met 1911 in aparte registers genoteerd. U vindt ze terug in het archief van het Gemeentebestuur 1851-1936 (beheersnr. 0353) onder de inventarisnr. 2721-2767.

De beschikkingen zijn deels toegankelijk via:

- jaarlijkse, *alfabetische indexen op naam van de aanvrager*, inv.nrs. 27682778;
- *alfabetische indexen op straatnaam*, per onderwerp (afbraak, steigers, loodsen enz.), inv.nrs. 2779-2794. Deze laatste indexen lopen ook na 1911 nog door, nl. tot 1920, en verwijzen dan naar de agendastukken in de algemene correspondentie van het Gemeentebestuur.

Let wel: als het huis dat u onderzoekt, vroeger binnen de geannexeerde gemeente **Loosduinen** stond, dan kunt u ook gegevens aantreffen in het archief van het Loosduinse gemeentebestuur (beheersnr. 0374), onder de inventarisnr. 11221153. De grens tussen Den Haag en Loosduinen liep tot 1902 langs de De la Reyweg en de Beeklaan, en tussen 1902 en 1923 onder meer ter hoogte van de Soestdijksekade en de Laan van Eik en Duinen. De volledige annexatie vond in 1923 plaats.

3. Behalve de serie bouwtekeningen, geeft ook het **Kadaster** een eerste aanwijzing m.b.t. bouwactiviteiten. De eerste bebouwing van een stuk bouwgrond (stichting) of een verbouwing zorgen voor een waardevermeerdering, en dus een belastingverhoging. Aantekeningen hierover vindt u in eerste instantie in de leggers. Let wel, de dateringen zijn aangegeven met een dienstjaar (*dj*). In de praktijk moet u één, soms méér jaren terugtellen. Voor het gebruik van het Kadasterarchief, zie [blz. 12](#) e.v.

B. OVERIGE BRONNEN

1. ARCHITECTUUR

Is de naam van een architect bekend, dan kunt u verder zoeken in de algemene of speciale **literatuur**, waarin deze genoemd kan worden. U kunt zich daarvoor ook oriënteren bij het Nieuwe Instituut, Rotterdam. Daar bevindt zich eveneens materiaal van architecten zelf. Ook in het Gemeentearchief bevinden zich **archieven van architecten**. U vindt ze

vermeld in het archievenoverzicht. Bijzonderheden rond het bouwproces zijn ten slotte te vinden in vaktijdschriften als het vanaf 1881 verschijnende *Bouwkundig Weekblad*.

2. DE GEZONDHEIDSCOMMISSIE, 19021933

In dit archief van deze commissie (beheersnr. 0458-01) vindt u notulen en correspondentie betreffende o.m. ontheffingen van de bouw en woonverordening, klachten over bewoonbaarheid van huizen, aanschrijvingen tot verbetering en onbewoonbaarverklaringen. De stukken zijn toegankelijk op onderwerp en op naam van correspondenten van 1929 tot 1933.

3. DE SCHOONHEIDS C.Q. WELSTANDSCOMMISSIE, 19101947

In het archief van deze commissie (beheersnr. 0579-01) zijn met name de notulen en de serie adviezen 19101947 (inv.nrs. 62-227) van belang. Een alfabetische index op straatnaam over de jaren 1922-1942 (inv.nrs. 243-262) geeft toegang tot de dossiernummers. Daarnaast vindt men ook bij de stukken zelf overzichten per jaar, die het nazoeken vergemakkelijken. Vooral over de jaren 1921-1933 is er veel informatie te vinden. Voor andere stukken, zie de inventaris.

4. DE COMMISSIE VAN PLAATSELIJKE WERKEN EN EIGENDOMMEN, OOK WEL COMMISIE VAN FABRICAGE, 1851-1911

Het archief van deze commissie (beheersnr. 0668-01) biedt soms aanvullende informatie. Haar bemoeienis vloeide voort uit de relatie die bouwactiviteiten konden hebben met de openbare ruimte. De notulen van deze commissie zijn toegankelijk via indexen (ook op straatnaam). Bouwactiviteiten zijn meestal beknopt in de notulen weergegeven, maar de bijlagen kunnen interessante gegevens bevatten.

5. BOUWACTIVITEITEN DOOR DE GEMEENTE

Hierover vindt u gegevens in het onder 4 genoemde commissiearchief, maar ook in archieven van andere gemeentelijke instellingen. Het archief van *Gemeentewerken* (beheersnr. 0484) bevat uiteraard veel informatie, met name de serie **bestekken** over de jaren 1916-1971. Een index op microfiche (in de studiezaal) geeft hierop gedeeltelijk toegang (tot 1956). De gemeentelijke bestekken van vóór 1916 vindt u in het archief van het Gemeentebestuur 1851-1936, beheersnr. 0353-01, onder de inventarisnr. 2547-2591. De inventaris van dit laatste archief geeft onder het hoofdstuk Openbare Werken nog meer informatie.

6. SCHADE DIE HUIZEN IN DE TWEEDE WERELDOORLOG OPLIEPEN

Gegevens hierover vindt u in:

- het archief van de ***Dienst voor Wederopbouw en Stadsontwikkeling (oorlogsschade)***, 1945-1960 (beheersnr. 0509). Het bevat ruim 1250 dossiers m.b.t. de herbouwfinanciering van schade aan gebouwen en particuliere woningen. De dossiers zijn geordend op straatnaam

(inv.nrs. 356-401). Er is ook een register van aanmeldingen van oorlogsschade, alfabetisch op straat, dat online is in te zien (inv.nrs. 402-403)

- het archief van de **Dienst voor het Gemeentelijk Grondbedrijf, 1949-1963** (beheersnr. 0633). Het bevat 1290 dossiers in de volgorde van HB-nummer (HB = herbouwfinanciering) en 46 dossiers alfabetisch op straatnaam. Elk dossier is omschreven met straatnaam en naam van de aanvrager, zodat de series digitaal kunnen worden doorzocht.
- het archief van de **Dienst Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting, 1918-1950** (beheersnr. 487-01). Het bevat veel stukken over oorlogsschade; onder inventarisnr. 1088-1089 bevinden zich stukken over het herstel van oorlogsschade aan particuliere woningen.

7. GEBRUIK ALS BEDRIJFSPAND

Over veranderingen die een pand onderging als gevolg van de vestiging van een bedrijf zijn gegevens te vinden via de verleende **hinderwetvergunningen**. Zie [blz. 48 en 49](#).

8. BRANDSCHADE

Een aanwijzing voor schade als gevolg van brand vindt u in het *archief van de Brandweer* (beheersnr. 0665). De inventarisnr. 130132 geven overzichten van branden in de periode 1877-1976. Inventarisnr. 132 is een kaartstelsel, dat alfabetisch op straat geordend is.

C. VARIA

1. PLANNEN VOOR STADSUITBREIDING EN BOUWPLANNEN

Het karakter van een huis kan niet los worden gezien van zijn omgeving: de buurt, de wijk. Daarom hier enkele aanwijzingen.

De al genoemde **stadsplattegronden**, zoals te zien via de [Beeldcollectie Haags gemeentearchief.nl](#), zijn alleen te begrijpen in samenhang met **publicaties en archieven**. Een goed overzicht van het ontstaan van Haagse wijken en buurten vindt u in de uitgave *Monumenten Inventarisatieproject Den Haag 1850 - 1940*, van de afdeling Monumentenzorg (Den Haag 1992). Veel informatie bevat ook: V. Freijser e.a., *Het veranderend stadsbeeld van Den Haag; plannen en processen in de Haagse stedenbouw 1890 - 1990* (Zwolle 1991).

Meer details vindt u in de archieven, zoals die van het Stads- c.q. Gemeentebestuur en van de afzonderlijke gemeentelijke diensten. De belangrijkste zijn die voor *Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting 1918-1951* (beheersnr. 487), *Wederopbouw en Stadsontwikkeling 1945-1963* (beheersnr. 509), en voor *Bouw en woningtoezicht 1906-1979* (beheersnr. 666). Informatief is altijd de behandeling door de Gemeenteraad. Scans van de Handelingen staan online (zie [Archievenoverzicht](#), toegang 7004-01, [Handelingen Gemeenteraad Den Haag](#)). Voorin elke jaargang bevindt zich een index.

De beperkingen die uitbreidingsplannen aan de bouw van een bepaald huis kunnen opleggen, zijn terug te vinden in de bepalingen van de *akten* van levering (o.a vastgelegd in de registers van overschrijving bij het Kadaster).

2. MONUMENTENLIJST

Als u de geschiedenis nazoekt van een pand dat mogelijk een Rijks- of gemeentelijk monument is, kunt u op twee plaatsen terecht. Voor gemeentelijke monumenten kunt u terecht bij de afdeling Monumentenzorg en Welstand en de site monumentenzorgdenhaag.nl/monumenten. Informatie over Rijksmonumenten vindt u op de site monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/

Wanneer een pand als monument al een lange geschiedenis heeft, vindt u wellicht nog enige informatie in het archief van de **Gemeentelijke Monumentencommissie, 19121968** (beheersnr. 0579-01). De commissie adviseerde onder meer bij verbouwingen van monumentenpanden. Gedeeltelijk zijn de adviezen op straat ontsloten. De gemeentelijke monumentenlijst werd opgeheven na het in werking treden van de Monumentenwet 1961. Na de instelling op 1 oktober 1977 van een Gemeentelijk Bureau Monumentenzorg, kwam er in 1981 een nieuwe Gemeentelijke Monumentenverordening: de gemeente ging weer een eigen lijst voeren.

II. DE PERIODE 1851 – 1900

In deze periode versterkte de overheid langzamerhand haar toezicht op het bouwproces. Pas na de aanstelling van een inspecteur van de Bouwpolitie (1873) kwam het tot een systematische bemoeienis. Voor ca. 1875 lag er nog een sterk accent op de *openbare* veiligheid (luifels, stoepen, keldergaten enz.). Dit alles heeft zijn gevolgen voor de beschikbare informatie.

A. HOOFDBRONNEN: ARCHIEVEN VAN KADASTER, BOUWPOLITIE, GEMEENTEBESTUUR EN COMMISSIE VAN FABRICAGE

Het *Kadaster* noteerde bouwactiviteiten, de *Bouwpolitie* en de *Commissie van Fabricage* adviseerden bij bouwaanvragen en op de *gemeentesecretarie* werd de beslissing van B en W voorbereid en vastgelegd. Veel bronnen zijn toegankelijk op naam van de aanvrager. Jammer genoeg komt u daarmee niet verder als de aanvrager een u onbekende architect of aannemer is. Wees daarom bedacht op bestanden die op straatnaam toegankelijk zijn!

1. HET KADASTER

Evenals het geval is voor de 20ste eeuw, geven de leggers een aanwijzing over bouwactiviteiten (over het gebruik van het Kadaster, zie [blz. 12 e.v.](#)). Opgelet: ‘herbouw’ betekent soms dat alleen een deel van een complex

herbouwd is. Aan de hand van het *jaartal* dat u in de leggers vindt kunt u verder zoeken in de hieronder genoemde bronnen.

2. DE BOUWPOLITIE

De Bouwpolitie, 18731906 (beheersnr. 0666-01), is de voorganger van de gemeentelijke dienst voor Bouw en Woningtoezicht. Zij adviseerde bij bouwaanvragen. De aanvragen zelf vindt u in het archief van het Gemeentebestuur 1851-1936 (zie onder).

a. De bouwtekeningen werden bij de Bouwpolitie bewaard. In het Gemeentearchief kunt u tegenwoordig de volgende tekeningen raadplegen:

- Ten eerste de tekeningen die samen met het archief van de Bouwpolitie naar het Gemeentearchief zijn overgebracht. Deze tekeningen beslaan de jaren **18791899 (en deels enkele jaren daarna)** en zijn per jaar doorlopend genummerd (inventarisnr. 926988). Zij zijn toegankelijk via een **index op straatnaam** (18791906, inventarisnr. 989), die [online](#) is te raadplegen. Voor iedere nieuwbouw of verbouwing vermeldt deze index een jaartal en een volgnummer.
 - Een lijst (inventarisnr. 1902, online te raadplegen) geeft aan of de bewuste tekening inderdaad in het overgebrachte bestand aanwezig is, en *onder welk inventarisnummer* u haar moet *aanvragen*.
 - De tekeningen krijgt u in de vorm van een microfiche. Dit heeft het voordeel dat u zonder kans op beschadiging zelf een kopie kunt maken. Op de tekeningen bestaat overigens ook een **index op naam van de aanvrager** (inventarisnr. 990992, waarvan de nrs 991-992 online zijn in te zien).
 - Op de tekeningen 18791882 staat een verwijzing naar het correspondentienummer dat men bij de Bouwpolitie aan de stukken van het desbetreffende jaar gaf; de tekeningen van 1883 en later verwijzen naar het register en de agenda van uitgaande adviezen (inventarisnr. 9931021).
- Tekeningen van **gesloopte panden** zijn in het Gemeentearchief beschikbaar op microfiche, op vensterkaart (zie hiervoor [blz. 60](#), onder 1). [\[I 20^e eeuw A 1\]](#)
- Van de **periode vóór 1879** zijn **alleen incidenteel** nog tekeningen aanwezig, bijvoorbeeld in het archief van het Gemeentebestuur (zie onder) en in de verzameling prenten- en tekeningen op het Gemeentearchief. Tijdens de jaren 1871-1878 was de bestaande verplichting tot inzending van bouwtekeningen opgeheven, en mogelijk is toen het al aanwezige tekeningenbestand vernietigd. Dat zou dan verklaren waarom ook van de periode vóór 1871 geen tekeningen bewaard zijn gebleven.

b. Correspondentie in het archief van de Bouwpolitie:

Deze is over het algemeen toegankelijk op naam van de belanghebbende. Naast de algemene correspondentie is er een aparte serie met uitgaande adviezen n.a.v. bouwaanvragen (rapporten, 18831906). Ook hierop bestaat een index op naam van de belanghebbende (zie inventarisnr. 9931027). Zie voor andere stukken de inventaris van het archief.

De Bouwpolitie is de opvolgster van de **Bouwcommissie**, opgericht in 1858 (beheersnr. 0447-01), die op haar beurt het oude instituut van **rooimeesters** had vervangen. De Bouwcommissie had o.a. toezicht op de naleving van de bouwbepalingen in de Algemene Politie Verordening, en op de rooilijnen. Men werkte toen nauwelijks preventief en was meer gericht op het signaleren van overtredingen en het beslechten van geschillen over perceelgrenzen. In de eerste tijd was dat ook de belangrijkste taak van de Bouwpolitie. Het archief van de Bouwcommissie, dat vooral uit notulen en correspondentie bestaat, kent geen toegang op straat of persoonsnamen. Enig nut hebben soms de opgaven door de politie van bouwactiviteiten in 1863, 1865 en 1868/1870, omdat daarbij adressen staan vermeld (inv.nr. 32).

3. ARCHIEF VAN HET GEMEENTEBESTUUR 1851-1936

a. De **algemene correspondentie** binnen dit archief (beheersnr. 0353-01) kunt u raadplegen zoals voor de 20ste eeuw is aangegeven (zie blz. 61). In de bijbehorende **index** moet u voor de jaren 1851-1888 zoeken onder *Fabricage*, en voor de jaren na 1888 onder *Bouwpolitie*. Ook onder trefwoorden als *schuttingen* en *rioleringen* kunt u verwijzingen verwachten.

b. Tot 1877 werd de correspondentie over bouwactiviteiten op het stadhuis uitgebreid in een **aparte agenda** genoteerd. Vanaf 1851 werd daarin verwezen naar de nummering van de algemene correspondentie. Van belang is **de uitgebreide index** die bij deze agenda hoort: tot 1855 alleen op naam van de aanvrager, maar daarna ook op onderwerp, zoals *verbouwing* (waarbij ook nieuwbouw), *tekeningen*, *schuttingen*. Behalve namen staan er ook **adressen** vermeld (archief Gemeentebestuur 1851-1936, beheersnr. 0353-01, inv.nrs. 2702-2712).

c. Van 1889 tot 1911 werd voor routinematige zaken een **aparte serie** gevormd (zie inv.nrs. 2797-2946). Van deze chronologische serie is gedeeltelijk een overzicht aanwezig: de **agenda** die door de behandelende stadhuisafdeling (de '3e afdeling') werd bijgehouden in de jaren 1883-1893 (inv.nrs. 2713-2714). Vóór 1889 verwijst deze agenda overigens nog naar de algemene correspondentie. Geleidelijk aan werden steeds meer stukken toch weer in deze algemene correspondentie opgeborgen.

d. Ten slotte is er nog een lijst van personen die in de jaren 1859-1872 een bouwaanvraag hebben ingediend (archief Gemeentebestuur 1851-1936, beheersnr. 0353-01, inv.nrs. 2795-2796).

e. De **besluiten van B en W** over bouwaanvragen vinden we onder de naam *Permissieboeken*, of registers van *Beschikkingen* in het archief van het Gemeentebestuur 1851-1936 (beheersnr. 0353-01, inv.nrs. 2721 e.v.) Deze serie is toegankelijk via:

- een alfabetische **index op naam van de aanvrager**, 1874-1911 (inv.nrs. 2768-2778)
- een alfabetische **index op straatnaam**, per onderwerp (afbraak, borden, kachels, loodsen, muren, schuttingen, steigers, zonneschermen, diversen) 1899-1911 (1920) (inv.nrs. 2779-2794).

4. ARCHIEF VAN DE COMMISSIE VAN PLAATSELIJKE WERKEN EN EIGENDOMMEN of, volgens de oude benaming, COMMISSIE VAN FABRICAGE 1851-1911 (beheersnr. 0668-01)

Deze commissie bestreek onder meer het ruime terrein van openbare werken. Ook de publieke veiligheid behoorde tot haar domein, voor zover deze te maken had met voorwerpen en gebouwen aan de openbare weg. Het betekende dat zij vanouds adviseerde bij bouwaanvragen.

De notulen (en indirect daarmee de correspondentie) zijn vanaf 1864 toegankelijk via **indexen op onderwerp en naam (van personen en straten)**. Zie hiervoor de inventaris, onder de nrs. 61 e.v. In de bijlagen bij de notulen (1851-1877) vindt u soms interessante details. Ook zijn er periodieke opgaven van gereedgekomen bouwwerken. Deze laatste bestrijken de jaren 1863-1871 (inv.nrs. 1891-191).

Stukken van vóór 1864 kunt u op het spoor komen via de algemene correspondentie van het Gemeentebestuur of de aparte agenda die daarop tot 1877 is bijgehouden (zie boven, onder 3 b, **blz xx**).

Voor bouwaanvragen 1854-1923 in **Loosduinen**; zie archief Gemeente Loosduinen (beheersnr. 0374-01) inventarisnrs. 1122-1153.

B. OVERIGE BRONNEN

1. **Openbare aanbestedingen.** Deze vinden niet alleen plaats voor bouwwerken met een publieke bestemming, maar vaak ook voor particuliere woningen, zoals villa's of grotere en kleinere wooncomplexen. Het *Algemeen Nederlandsch Advertentieblad* (vanaf 1867), dat in de bibliotheek van het Haags Gemeentearchief berust, kan hierover bijzonderheden verschaffen, zoals de naam van de architect en bouwpremieën. Een index is er niet, maar de gunningen zijn per aflevering snel te overzien. U moet de aanbesteding wel enigszins kunnen dateren! Via www.delpher.nl zijn miljoenen krantenpagina's online te raadplegen met daarin uiteraard de nodige aanbestedingen.

2. Over **aanbestedingen door de gemeente** vindt u uiteraard gegevens in de gemeentelijke archieven. **Bestekken** uit de jaren 1851-1915 zijn terug te vinden in het archief van het Gemeentebestuur 1851-1936 (zie beheersnr. 0353-01, inv.nrs. 2547-2591). Een bijlage achter in de inventaris geeft voor de jaren 1851-1875 een gespecificeerde lijst. De bestekken van de jaren na 1875 worden ontsloten door een index op microfiche in de studiezaal.
3. Voor Loosduinen vindt u een overzicht van bouwactiviteiten onder inventarisnr. 2021 van het archief van deze voormalige gemeente (**toegang** 0374-01). Het gaat om een register van **aangiften t.b.v. vrijdom in de grondbelasting** 18441870, waarmee verbouwingen sneller en beter zijn te dateren dan via het kadasterarchief. Voor Den Haag is een dergelijk register alleen voor de jaren 18691870 in het Gemeentearchief voorhanden (archief Ontvanger der Rijksbelastingen, beheersnr. 0366-01, inv.nr. 77).
4. Over veranderingen als gevolg van de **vestiging van een bedrijf** zijn gegevens te vinden in de bescheiden die betrekking hebben op de desbetreffende **hinderwetvergunning**. Zie hiervoor **blz. 48**.
5. **Schade als gevolg van brand** is te achterhalen via het archief van de **Brandweer** (beheersnr. 0665-01). Onder de inventarisnr. 130-132 zijn er lijsten van grote branden in de periode 1877-1976.

III. DE PERIODE 1800-1850

De gegevens in deze periode zijn summier en niet altijd even goed toegankelijk. Voor een datering zijn fiscale bronnen bruikbaar. De archieven van de 'Fabricage' gaan vooral over bouwactiviteiten die van invloed zijn op de openbare veiligheid. Van de rooimeesters, de voorgangers van de bouwpolitie (zie **blz. 67**), zijn zelf geen archiefstukken bewaard gebleven.

A. FISCALE BRONNEN

Evenals in de periode na 1850, geven de leggers van het **Kadaster** aanwijzingen over bouwactiviteiten na 1832 (voor gebruik van het kadasterarchief, zie **blz. 12 e.v.**).

1. **ZETTERS VAN DE GROND EN PERSONELE BELASTINGEN** (beheersnr. 0416)
In het archief van de zettters vindt u soortgelijke aanwijzingen onder:
 - a. inventarisnr. 6263, **verpondingskohieren 18241833**, waar u op wijk en verpondingsnummer (zie **blz. 24**) soms aantekeningen aantreft over sloop, samenvoeging, verandering van bestemming e.d.

- b. inventarisnr. 32, **aantekeningen over nieuwbouw** ('nieuwe getimmerten'), 18191832, toegankelijk via een moderne index in de studiezaal op wijknummer (zie blz. 24).
- c. inventarisnrs. 3353 (serie **aangiften van verkopen enz.**, waaronder soms verbouwingen (toegang: moderne index op wijknummer).

2. DEUREN EN VENSTERS

De 'leggers' (registers van eigenaren), inventarisnrs. 2127 en 5561 van dit archief, geven een aanwijzing voor het **aantal deuren en vensters** van een huis (die toen belastbaar waren), toegankelijk op naam van de eigenaar.

3. NIEUWBOUW EN VERBOUWINGEN

In het Oud Archief, inventarisnr. 4684 (verpondingskohier 18001805) staat achterin (f. 354362) een lijst van '**Nieuwe getimmerten en Melioratiën**', toegankelijk via het 18de eeuwse verpondingsnummer (zie blz. 33).

B. ARCHIEVEN VAN HET STADSBESTUUR BETREFFENDE DE FABRICAGE

Deze gaan vooral over zaken als stoepen en palen voor het huis, uitstekken, schuttingen, loodsen, koetsdeuren en deurkozijnen.

1. PERIODE 1824-1850

Zoals is gezegd voor het tijdvak 1851-1900 (zie blz. 68, onder b), werd tot 1877 een **aparte agenda** bijgehouden **voor Fabricagezaken** (o.a. bouwactiviteiten aan of op openbare grond). Met deze agenda, die in 1824 startte, kunnen we de desbetreffende stukken op het spoor komen. Een **index** wijst daarin de weg, aanvankelijk alleen op naam van de aanvrager (die niet dezelfde als de eigenaar of bewoner hoeft te zijn!) en later soms op adressen, wijknummers of straatnamen.

Voor de jaren 1824-1851 raadpleegt u daarvoor in het archief van het Stadsbestuur 1816-1851 (beheersnr. 0352-01) de inventarisnrs. 1349-1350. De **bijbehorende stukken** vindt u onder de inventarisnrs. 1321-1348 en 1353. Over de jaren 1824-1837 is er bovendien een **index** die van adressen uitgaat, inventarisnr. 1352). Voor wijknummers, zie blz. 24.

Van maart 1824 tot en met 1846 werden de besluiten van B. en W. betreffende fabricagezaken alleen door de gemeentesecretaris voorbereid. In de jaren 1847-1851 werd het adviserend werk overgenomen door een **Commissie van Fabricage**. De notulen en de correspondentie (waarin ingekomen rapporten over de behandelde zaken) zijn alleen toegankelijk via de hierboven genoemde agenda 1824-1877 en bijbehorende stukken.

2. PERIODE 1800-1824

In deze jaren zijn de fabricagezaken door verschillende organen behartigd:

- a. **1816maart 1824: Commissie van Fabricage** (beheersnr. 0525-01): notulen met bijbehorende correspondentie zijn toegankelijk via een **index** (1816-1820 op naam van de aanvrager, 1821-1824 op onderwerp). Zij zijn

ook toegankelijk via de stukken van Burgemeesters en Wethouders (zie de inventaris van het Stadsbestuur 1816-1851, beheersnr. 0352-01).

- b. november 1813 januari 1816: Provisioneel Bestuur van Den Haag:** notulen en correspondentie, toegankelijk via een alfabetische *index* en een repertorium of inhoudsopgave (Oud Archief, beheersnr. 0350-01, inventarisnr. 566567).
- c. 18111813: de Maire (Burgemeester):** correspondentie, toegankelijk via een *index* en een repertorium of inhoudsopgave (Oud Archief, beheersnr. 0350-01, inventarisnr. 527529). Besluiten op verzoekschriften zijn terug te vinden in inventarisnr. 558 van het Oud Archief. Om fiscale redenen werd het slopen van huizen ('*amotie*') zonder toestemming van de overheid verboden in de Franse tijd. In de archieven kan men de sloop van een gebouw dus terugvinden, maar waarschijnlijk alleen als niet meteen herbouw volgde.
- d. 18081811: Wethouder belast met de Kamer van Fabricage** (Oud Archief, beheersnr. 0350-01, inv.nrs. 491492) en daarnaast ook de **Burgemeester alleen of samen met wethouders of vroedschap**. Een en ander is toegankelijk via *indexen* (zie o.a. Oud Archief, beheersnr. 0350-01, inv.nrs. 406408, 485).
- e. 18021808: Kamer van Fabricage:** naast de notulen, met bijlagen, is er een register van appointementen (beslissingen op verzoekschriften), 18041808, te vinden in inventarisnr. 393 van het Oud Archief, en toegankelijk via een alfabetische index op eigennamen (achterin). De fabricagezaken vindt men terug in de stukken van het Gemeentebestuur, later de **Raad** (register van appointementen met alfabetische index op zaaknamen, *permissie*, *amotie*, *afbreken*, te vinden in inventarisnr. 327 van het Oud Archief) en ook wel in die van de **Kamer van Politie** (register van appointementen, Oud Archief, inv.nrs. 355356, waarvan de laatste met een index).

C. ANDERE MOGELIJKHEDEN

1. In het archief van het **Stadsbestuur 18161851** (beheersnr. 0352-01) vindt men onder de inventarisnr. 661662 akten die betrekking hebben op fabricagezaken (*stoepen*, *palen*, *koetsdeuren*, *aanleg van stookplaatsen*) in de periode 18111832. In hetzelfde archief treft men onder inventarisnr. 1014 een lijst aan van alle gebouwen binnen Den Haag, met aantekeningen over *afbraak of verandering van bestemming*. De lijst dateert van september 1822 en is toegankelijk op wijknummer.
2. Archief van de **Rechtbank van eerste aanleg, 1811-1838**, aanwezig in het Nationaal Archief (toegang 3.03.51.01). Stukken over *gerechtelijk beslag* op onroerende goederen zijn te vinden onder de inventarisnr. 9394 (over de jaren 18121835, chronologisch geordend, niet nader toegankelijk) en de nrs. 142144 en 146 (de jaren 18111833, toegankelijk via een moderne index op wijknummer, op de studiezaal in de kast 'nadere toegangen', op beheersnr. 416). De stukken geven vaak gedetailleerde beschrijvingen.

3. Beschrijvingen van het interieur van een huis treft u ook aan in de archieven van de **Vrederechters**, 18111838, die zich eveneens in het Nationaal Archief bevinden (toegang 3.03.51.04). Uitgaande van de overlijdensdatum van de bewoner vindt u in de stukken van de rechter van het betrokken kanton **acten van verzegeling** (Kanton 1: wijken AD, V, W; 2: wijken EI, 3: wijken PU; 4: wijken KO).

IV. DE 17DE EN 18DE EEUW

Gegevens over de bouw van een pand zijn te halen uit de papieren van de opdrachtgevers, uit afrekeningen, contracten en briefwisselingen. Voor wat de overheid aangaat, bestaan er voor deze periode twee soorten bronnen: **fiscale bronnen**, en die welke de **relatie gebouw, openbare weg** betreffen. Het gaat in het laatste geval om de openbare veiligheid, maar ook om het eigendomsrecht, met name om vergunningen om van de overheidsgrond gebruik te maken en om de vaststelling van de rooilijnen.

Rooilijnen werden vanouds aangewezen door de rooimeesters, die zich ook bezighielden met kwesties als erfscheidingen en erfdiensbaarheden. Van deze functionarissen zijn helaas geen archiefstukken bewaard gebleven.

A. FISCALE BRONNEN

DE VERPONDING

Belasting op onroerend goed vindt men voor deze periode terug in de oude verponding, een algemene belasting die in de praktijk hoofdzakelijk de gebruikswaarde van vaste goederen als basis koos.

In **1627** werden de goederen in Holland opnieuw getaxeerd. De resultaten van dit 'redres generaal' vindt u terug in het archief van de Sociëteit, een instelling die in Den Haag onder meer gewestelijke belastingen inde. De lijst is online in te zien (zie beheersnr. 0403-01, inv. 133).

Een eeuw later vond een nieuwe taxatie plaats. In de jaren **1730-1733** werden de goederen daartoe beschreven en geschat. Zij kregen daarbij een vast *verpondingsnummer*. Een neerslag daarvan vindt u ook in het archief van de Financie van Holland (Nationaal Archief, toegang 3.01.29, inv.nrs. 513514). Deze administratie bleef in gebruik tot 1806.

NIEUWE GETIMMERTEN

Tussentijdse veranderingen, nieuwbouw en verbouwingen hadden gevolgen voor de waarde van goederen en werden dus aangetekend in lijsten van 'nieuwe getimmerten en melioratiën' (nieuwbouw en verbouwingen).

1. Voor Den Haag werd de administratie bijgehouden door de Sociëteit. **De lijsten van nieuwe getimmerten in het Sociëteitsarchief** (beheersnr. 0403-01) bestrijken de jaren 1628-1669 en 1687-1795, met dien verstande dat bouwactiviteiten in de jaren 1742-1754 niet of slecht zijn bijgehouden.

Via een inhaalmanoeuvre is een aantal gegevens later toch verwerkt. De lijsten zijn te vinden onder inventarisnr. 3134 en 133194 van het archief van de Sociëteit. Voor de jaren 1733-1795 zijn ze toegankelijk gemaakt met een **moderne index** op verpondingsnummer in de studiezaal. Voor het achterhalen van dit nummer, zie **blz. 33**).

In het **Oud Archief** (beheersnr. 350-01) zijn onder de inventarisnr. 4744, 4748 en 4750 nog lijstjes aanwezig voor de jaren 1731-1741.

2. Niet alleen op lokaal maar ook op gewestelijk niveau werd een administratie bijgehouden. In het Nationaal Archief vindt u in het **archief van de Staten van Holland na 1572** (toegang 3.01.04.01) onder inventarisnr. 4021 een aantal lijsten van nieuwe getimmerten (ca.1677 ca.1730), en in het **archief van de Financie van Holland** (toegang 3.01.27.01) onder inventarisnr. 549, een legger op verpondingsnummers, waarin wijzigingen zijn bijgehouden (ca. 1733ca. 1800).

BETROUWBAARHEID

Een betrouwbaar beeld van alle bouwactiviteiten geven deze lijsten niet. De gegevens werden niet regelmatig bijgehouden en vaak via inhaalacties. Daarbij moest men afgaan op de opgaven van de huiseigenaren.

Rond 1720 werden nieuwe gevels niet meegeteld, als het huis zelf verder niet vergroot werd. Dit blijkt uit een incidenteel overzicht van nieuwe gevels uit dat jaar (Oud Archief, beheersnr. 0350-01, inv.nr. 4748). In 1727 besloot de Sociëteit dat nieuwe gevels toch meegerekend moesten worden. Pas na 1754 werden nieuwbouw en verbouwingen regelmatig aangetekend. Een melioratie (verbetering, verbouwing) kon overigens betekenen dat op de plaats van een oud, een geheel nieuw huis was gezet, maar met een hogere huurwaarde.

Een ander probleem is dat veel lijsten niet aangeven wanneer een verbouwing heeft plaatsgevonden, maar alleen wanneer de nieuwe, hogere belasting ingaat. Daarbij is dan stilzwijgend rekening gehouden met een periode van belastingvrijdom (die varieerde van 4, 6, 7, 12 tot 14 jaar en na 1637 voor de Hagenaars in principe 7 jaar bedroeg). Meermalen zijn de gegevens van deze verpondingslijsten dan ook in tegenspraak met bijvoorbeeld de transportregisters.

B. RELATIE GEBOUWEN EN OPENBARE WEG

Het Haagse grondgebied was bestuurlijk een gecompliceerd geheel: het plaatselijk bestuur (de Magistraat) had het niet alléén voor het zeggen. Van oudsher verleende ook de Grafelijkheids Rekenkamer vergunningen waarbij openbare grond betrokken was. In 1664, 1671 en 1683 maakten de lokale overheid (de Magistraat) en de gewestelijke overheid (in dit geval de Grafelijkheids Rekenkamer) nadere afspraken over eigendom, zeggenschap en onderhoud van de openbare ruimte. Den Haag werd in drie gebieden verdeeld. In het centrumdeel – Hofgrond en Grafelijkheidsgebied – had alleen de

Rekenkamer toestemming (consenten) aan burgers te verlenen; in de schil daaromheen – ‘oud Den Haag’ – verleende de Rekenkamer eveneens de consenten, maar na advies van de Magistraat. Burgers in de buitenste schil – ‘nieuw Den Haag’ – hadden tenslotte alleen met de Magistraat te maken. De plattegrond van A.I. Polak, uitgegeven in 1767 door D. Langeweg, geeft hiervan een helder beeld.

1. CONSENTEN VAN DE REKENKAMER, 15981804:

In het Nationaal Archief, in het archief van de Grafelijkheidsrekenkamer, Registers (toegang 3.01.27.01) vindt u onder de inventarisnr. 152-190 de toestemmingen (*appointementen of consenten*) op verzoekschriften (*rekesten*). De rekesten zelf vindt u in de bijlagen (inv.nrs. 195-282); zij bevatten met de inspectierapporten vaak interessante details. De registers met appointementen hebben achterin *inhoudstafels* (zie ook eventueel de inventarisnr. 863 en 865 van dat archief).

In de bibliotheek van het Gemeentearchief is er bovendien in typoscript een *repertorium* (d.w.z. een uitvoerige, chronologische opgave) van de appointementen die op Den Haag betrekking hebben. Het repertorium bestrijkt de periode **1529-1797** en is op zijn beurt toegankelijk door een alfabetische *index op straatnaam*. U kunt het aanvragen onder de signatuur Q g 28.

2. ADVIEZEN VAN DE MAGISTRAAT AAN DE REKENKAMER, 1625 1795

Deze vindt u in het Oud Archief (beheersnr. 0350-01) onder inventarisnr. 163165. De hierboven genoemde consenten van de Rekenkamer vormen indirect al een toegang. Daarnaast is er een moderne alfabetische *index* op persoonsnaam en onderwerp (luifels, stoepen, riolering, uithangborden).

3. APPOINTEMENTEN (OF CONSENTEN) VAN DE MAGISTRAAT, (HET GEMEENTEBESTUUR)

a. Appointementen 1795 en later vindt u ten eerste in de stukken van het *Comité van Wethouders, 17951802* (waarin behalve notulen met bijlagen, ook ongeïndiceerde registers van appointementen, zie Oud Archief, beheersnr. 0350-01, inv.nrs. 252253). Verder treft u ze aan in de stukken van het *Comité van Fabricage, 17961800* (ongeïndiceerde notulen met bijlagen, Oud Archief, inv.nrs. 271279) en ten derde in papieren van de *Provisionele Raad, 17951802*, waarop wèl een alfabetische index bestaat (Oud Archief, inventarisnr. 184230).

b. Appointementen 16151795 zijn te vinden in een serie algemene registers van appointementen, die al in 1615 aanvangt (Oud Archief, beheersnr. 0350-01, inv.nrs. 121141). Een eigentijdse index op zaaknamen bevindt zich onder inventarisnr. 155 (online in te zien). Er is verder een moderne alfabetische index op persoonsnaam en onderwerp (op microfiche). De bijbehorende stukken vindt u onder de inventarisnr. 142154.

- c. **Appointementen 16191620** vindt u in een register dat alleen bouwzaken omvat (Oud Archief, inventarisnr. 120).
- d. Tenslotte is onder inventarisnr. 5128 van het Oud Archief (beheersnr. 0350-01), een register bewaard gebleven met **adviezen van de opperfabriek** (te vergelijken met een hoofd van gemeentewerken) m.b.t. bouwen op of aan stadsgrond. Op dit register, dat van **1761 tot 1772** loopt, bestaat geen index. Het is overigens duidelijk dat veel van dergelijke registers verloren zijn gegaan.

C. INCIDENTELE BRONNEN

1. Uit de achtereenvolgende **akten van transport** kan de periode worden achterhaald, waarin een erf voor het eerst bebouwd werd. Soms staat dit zelfs met zoveel woorden in een akte vermeld, terwijl een plotselinge **waardevermeerdering** een belangrijke aanwijzing kan vormen. Wel moet u voorzichtig zijn met snelle conclusies. Ook **hypotheekakten, notariële akten en veulingsannonces** kunnen informatie leveren: alle bronnen die bij het eigendoms of bewoningsonderzoek zijn genoemd, kunnen van nut zijn.
 2. De **boedelinventarissen** geven niet alleen een idee van de inrichting van een huis, maar ook van de indeling, zoals het aantal verdiepingen en vertrekken. Daarnaast bevatten de bijlagen van oude **eigendomsbewijzen**, zoals in de collectie koopakten op het Gemeentearchief (**toegang 0841-01**), meermalen verhelderende details: als burens tegen een verbouwing bezwaar maakten, leidde dat vaak tot contracten.
- b. De **breedte van de erven aan de straatkant** wordt vermeld in de kohieren van het straatgeld 1664 en 1708 (Oud Archief, inv.nrs. 30653067 en nr. 3068 voor enkele nieuwgebouwde straten, anno 1750).

VARIA

ARCHITECT EN TIMMERBAAS

Als gezegd is alleen in enkele gevallen met enige zekerheid de architect van een pand te achterhalen. Vaak was alleen sprake van een aannemer (timmerman en/of metselaar). Een indicatie krijgen we als een timmerman een leeg erf aankoopt en dat dan weer snel met bebouwing verkoopt. Posten in boedelinventarissen en notariële akten kunnen andere aanwijzingen bevatten. Zie voor architecten en werkbazen in de 18de eeuw o.a. Freek Schmidt, 'Het architectenloze tijdperk. Ambachtslieden en amateurs in de achttiende eeuw', in *Bulletin KNOB*, 2005, afl. 5, p. 138-161.

V. DE 16DE EEUW EN VROEGER

De gegevens over deze periode zijn uiterst schaars. Speciale bronnen zijn er nauwelijks. De meeste directe aanwijzingen zijn nog te vinden in de registers van *appointementen van de Rekenkamer* in het Nationaal Archief. Zoals hierboven is vermeld, zijn de Haagse zaken in deze registers vanaf 1529 toegankelijk gemaakt door een repertorium (inhoudsopgave) met index. U kunt dit op het Gemeentearchief aanvragen met bibliotheeksignatuur Q g 28.

Voor het overige zullen de bronnen die zijn aangegeven voor het eigendoms- en bewoningsonderzoek ook hier dienst moeten doen: incidenteel bewaarde *akten van transport* en *hypotheekregisters* (zie blz. 38) maken soms expliciet gewag van nieuwbouw e.d., terwijl de verzameling '*koopakten*', met de daarin bewaarde bijlagen (zie blz. 11), en *archieven van families, personen en instellingen* veel aanvullende details kunnen verschaffen.

Ook de *hofboeken* leveren aanwijzingen: behalve een aanduiding over de relatieve waarde zijn er ook wel omschrijvingen als 'borden (houten) cameran', 'huysken' etc., omschrijvingen die u natuurlijk ook in andere bronnen kunt aantreffen.

BIJLAGEN

STRAAT- OF ADRESGEWIJZE LIJSTEN VAN HUIZEN EN ERVEN

A. LANGLOPENDE SERIES

Aaneengesloten series, die over een langere periode (langer dan ca. 10 jaar) lopen. Geïsoleerde lijsten worden hierna apart vermeld onder B. Adresgewijze *bevolkingsregisters* uit de 19de eeuw en de 18de eeuwse *buurtboeken* vallen in feite ook in de categorie lijsten van deze bijlage. Kortheidshalve wordt hier verwezen naar hoofdstuk II (BEWONERS).

1. STRAATGELD, 16641670, 16791813

In 1664 kwam er een heffing voor het onderhoud van de straten. Het straatgeld werd in 1817 met andere belastingen samengevoegd, en afgeschaft in 1837. De straten binnen het zogeheten grafelijkheidsgebied vielen onder een aparte regeling en staan in een afzonderlijke serie beschreven.

Over de periode na 1813 zijn geen straatgewijze lijsten bewaard. De registers staan vermeld onder inventarisnr. 3065-3216 van het Oud Archief (beheersnr. 0350-01), en vermelden de eigenaars.

2. KLAPGELD, 1643, 16701676, 1679, 1686, 1724/17251810/1811 en 1814

Het klapgeld werd geheven sinds de 16de eeuw ter bekostiging van de klapwakers. Het werd in 1815 samengevoegd met het brandspuiten en lantaarngeld, en in 1817 met het straatgeld. In de tweede helft van de 18de eeuw wordt de vermelding van namen in de registers onnauwkeurig. Voor zover na te gaan worden in de regel eigenaren vermeld, maar ook wel bewoners die geen eigenaar zijn. De registers staan vermeld onder inventarisnr. 2894-3063 van het Oud Archief (beheersnr. 0350-01).

3. VUILNIS, AS EN DIEPGELD, 16831814, MET HIATEN

Het geld werd geheven sinds 1683 en in 1817 samengevoegd met het straatgeld. De registers vermelden de bewoners, maar ook wel eigenaren die de desbetreffende huizen niet zelf bewonen. Vooral in de tweede helft van de 18de eeuw zijn zij op dit punt niet nauwkeurig bijgehouden. Bij veel huizen worden de namen dan weggelaten. Ook bij deze belasting is er voor de grafelijkheidsgronden een aparte serie. De registers staan vermeld onder inventarisnr. 3218-3407 van het Oud Archief (beheersnr. 0350-01).

4. STEMREGISTERS, PERIODE 18161851 (MET HIATEN).

Na 1850 zijn de kiezerslijsten alfabetisch opgezet. Zie het archief van het Stadsbestuur 18161851 (beheersnr. 0352-01), inventarisnr. 708 e.v.

5. SCHATTINGEN VAN BELASTINGGRONDSLAGEN LOOSDUINEN, 1857/1858 1889/1890.

De registers zijn ingericht per adres en noemen de bewoners. Zie: archief Gemeente Loosduinen (beheersnr. 0374-01), inventarisnr. 19932017.

6. PATENTBELASTING LOOSDUINEN, 18711885

De registers van belastingschuldigen zijn deels wijksgewijs ingericht. Zie: archief Gemeente Loosduinen (beheersnr. 0374-01), inventarisnr. 20222036.

**7. REGISTERS VAN BELASTINGPLICHTIGEN, LOOSDUINEN, 1872/1873
1886/1887**

Zij zijn deels wijksgewijs ingericht. Zie: archief Loosduinen (beheersnr. 0374-01), inventarisnr. 20502063.

8. KOHIEREN VAN DE HOOFDELIJKE OMSLAG DEN HAAG, 18801910

Deze gemeentelijke belasting was van kracht met ingang van 1866 en werd opgeheven in 1910. U vindt de registers in het archief van de Gemeenteontvanger (beheersnr. 0333-01) onder de inventarisnr. 1043-2038. Ze zijn per wijk geordend en toegankelijk via een papieren index op straatnaam, op de studiezaal. Een nuttige inleiding tot deze registers vormt een toelichting voor de jaren 1880 en 1910 van de hand van H. Schmal (typoscript, aanwezig in de bibliotheek van het Gemeentearchief, signatuur 18C d 46).

9. KOHIEREN GEMEENTELIJKE INKOMSTENBELASTING, 19111920

Zij zijn beschreven onder de inventarisnr. 2040-2753 van het archief van de Gemeenteontvanger (beheersnr. 0333-01). Van de gebruikte wijkindeling biedt inventarisnr. 2039 een overzicht. Evenals de kohieren van de hoofdellijke omslag zijn deze registers toegankelijk via een moderne index.

B. KORTLOPENDE SERIES EN INCIDENTELE REGISTERS

De verschillen tussen de lijsten zijn groot. Soms zijn alleen eigenaren genoemd, soms alleen bewoners, soms beide categorieën. Vaak geven de lijsten – die ieder voor een eigen doel zijn opgesteld – niet meer dan een selectie van bewoners of eigenaren. Zij zijn niet altijd volledig. Zo werden voor veel belastingen alleen lieden aangeslagen die minstens een bepaald inkomen of vermogen hadden.

Gebruikte afkortingen

Amb.	archief Magistraat inzake ambachtsbewaarders (HGA, beheersnr. 0570-01)
Armeninr.	archief Hoofdcommissie Armeninrichting (HGA, beheersnr. 0412-01)
Bevolking	Bevolkingsregister gemeente Den Haag (HGA, beheersnr. 0354-01)
NA	Nationaal Archief
Fin.v.H.	archief Financie van Holland (NA toegangnr. 3.01.27.01)
HGA	Haags Gemeentearchief
HGA bib	signatuur bibliotheek Haags Gemeentearchief
Gem.ontv.	archief Gemeenteontvanger (HGA, beheersnr. 0333-01)
Gr.Rek.	archief Grafelijkheidsrekenkamer (registers) (NA toegangnr. 3.01.27.01)
H.v.H.	archief Hof van Holland (NA toegangnr. 3.03.01.01)

Inkwartiering	archief Agent van kazernering en inkwartiering (HGA, beheersnr. 0331-01)
Kerk.	archief Kerkenraad NederduitsGereformeerde Gemeente (HGA, beheersnr. 0203-01)
Kleinzegel	archief Raadscommissie kohieren vaste goederen (HGA, beheersnr. 0486-01)
Lsd	archief Gemeentebestuur Loosduinen (HGA, beheersnr. 0374-01)
O.A.	Oud Archief (HGA, beheersnr. 0350-01)
R.A.	Rechterlijk Archief (HGA, beheersnr. 0351-01)
Rek.auditie	archief Rekenkamer ter auditie (NA, toegangnr. 3.01.28)
Soc.	archief Sociëteit (HGA, beheersnr. 0403-01)
S.v.H.	archief Staten van Holland vóór 1572 (NA, toegangnr. 3.01.03)
Stadsbest. 1816-'51	archief Stadsbestuur 18161851 (HGA, beheersnr. 0352-01)
ZGPB	archief Zetters van de Grond en Personele Belasting (HGA, beheersnr. 0416-01)

Voorbeeld:

NA, S.v.H. 367 is te lezen als: Nationaal Archief, archief Staten van Holland voor 1572, inventarisnr. 367.

N.B. De noten waarheen wordt verwezen, staan aan het eind van de lijst.

periode/jaar	omschrijving	vindplaats
1458 (-1490)	hofboek (eigenaren)	NA, Gr.Rek.711 zie noot 1 en 2
1466	hofboek (eigenaren)	NA, Gr.Rek.710 zie noot 1 en 2
1512	hofboek (eigenaren)	NA, Gr.Rek.712 zie noot 1 en 2
1543	10e penning Scheveningen Half Loosduinen (gebruikers)	NA, S.v.H. 367 zie noot 2 en 5 (HGA bib Ha 75)
1543	10e penning Den Haag (bewoners)	NA, S.v.H. 219 zie noot 2 en 5 (HGA bib Ha 74)
1543	10e penning Haagambacht en Eikenduinen (gebruikers)	NA, S.v.H. 197 zie noot 2, 3 en 4 (HGA bib Ha 83)
1544	10e penning id.	NA, S.v.H. 469 zie noot 2 en 3 (HGA bib 84)
1553	10e penning Den Haag (bewoners)	NA, S.v.H. 622 zie noot 2 en 5 (HGA bib Ha 76)
1553	10e penning Haagambacht (gebruikers)	NA, S.v.H. 623 zie noot 2 en 3 (HGA bib Ha 78)
1553	10e penning Eikenduinen (gebruikers)	NA, S.v.H. 600 zie noot 2, 4 en 5 (HGA bib Ha 81)
1553	10e penning Scheveningen (gebruikers)	NA, S.v.H. 775 zie noot 2, 4 en 5 (HGA bib Ha 77)
1556 (1557)	10e penning Eikenduinen (gebruikers)	NA, S.v.H. 934 zie noot 2, 4 en 5 (HGA bib –)
1556	10e penning Haagambacht (gebruikers)	NA, S.v.H. 952 zie noot 2 en 5 (HGA bib Ha 80)
1556	10 ^e penning Scheveningen (gebruikers)	NA, S.v.H. 1098 Zie noot 5 (HGA bib Ha 79)
1561	10e penning Den Haag (bewoners)	NA, S.v.H. 1269 zie noot 2 en 5 (HGA bib Ha 82)

periode/jaar	omschrijving	vindplaats
1561	10e penning Haagambacht (gebruikers)	NA, S.v.H. 1270 zie noot 2 en 5 (HGA bib Ha 82)
1561	10e penning Eikenduinen en Half-Loosduinen (gebruikers)	NA, S.v.H. 1250 zie noot 2, 4 en 5 (HGA bib Ha 82)
1561	10e penning Scheveningen (gebruikers)	NA, S.v.H. 1426 zie noot 2, 4 en 5 (HGA bibHa 82)
1561	hofboek (eigenaren)	NA, Gr.Rek 713 zie noot 1 en 2
1569 (-1597)	kaartboek Loosduinen	NA, kaartverzameling, coll. VTH, kaartboek T
1569	roerende goederen (bewoners)	HGA, O.A. 4681
1574	100e penning Scheveningen	HGA, O.A. 4727
1585	ontzet van Antwerpen (bewoners)	HGA, O.A. 833(-835) zie noot 2, 6 en 19
1604	legger van eigenaren	HGA, R.A. 492 Zie noot 19
Ca. 1605	klapgeld	NA, HvH, 5980 Zie noot 5
1606	haardstedengeld Scheveningen (bewoners)	HGA, O.A. 4686 zie noot 2 en 5
1627	haardstedengeld Den Haag (bewoners en eigenaren)	HGA, Soc. 314 zie noot 2 en 19
1627	500e penning (bewoners)	HGA, Soc. 257 zie noot 7 en 19
1628	verponding (eigenaren)	HGA, Soc. 133 Zie noot 19
ca.1643	klapgeld (eigenaren)	HGA, O.A. 2894-2895 Zie noot 2, 5 en 19
1654	1000e penning (bewoners)	NA, Gr.Rek. 716 zie noot 4

periode/jaar	omschrijving	vindplaats
1655	verponding Haagambacht (eigenaren)	HGA, Soc. 205
1660	verponding Scheveningen (eigenaren)	HGA, O.A. 4687 zie 2, 5 en 19
1664	opmeting straatgeld (eigenaren)	HGA, O.A. 3065 zie noot 8 en 19
1664	kohier straatgeld (eigenaren)	HGA, O.A. 3066 zie noot 8 en 19
1667	klapgeld 1e kwartier (eigenaren)	HGA, O.A. 2899
ca.1668 (bij- gehouden tot - 1692)	legger van eigenaren	HGA, R.A. 493-494 zie noot 2
1669	rekening 200e penning	HGA, Soc. 271 zie noot 9
1671-1679	verponding Scheveningen (eigenaren)	HGA, O.A. 4728-4736 Zie noot 19 (voor 4728)
1672	200e penning (eigenaren)	HGA, Soc. 278 zie noot 9
1674/1675	familiegeld / 200e penning (eigenaren en soms bewoners)	NA, Rek. auditie 25 zie noot 10
ca.1677-1680	Haagambacht en Scheveningen (bewoners)	HGA, Soc. 288 zie noot 2 en 19
ca.1677	legger van eigenaren, Scheveningen en Haagambacht	HGA, R.A. 495 zie noot 2, 11 en 19
1679	groot familiegeld / 200e penning (eigenaren)	NA, Gr.Rek. 718 zie noot 8
1679	impost op wijnen	HGA, Soc. 316 zie noot 12
ca.1677	familiegeld zuiderkwartier (bewoners)	HGA, Soc. 287 Zie noot 19
1691 (?)	koffie- en theegeld (eigenaren)	HGA, Soc. 318

periode/jaar	omschrijving	vindplaats
1700 (-1718)	lidmatenregister Ned. Geref. gemeente (bewoners)	HGA, Kerk. 264 zie noot 2 en 19
1702	verponding Haagambacht en Eikenduinen (eigenaren)	HGA, Soc. 239
1720 (-1732)	eigendomsovergangen (eigenaren)	HGA, R.A. 497 zie noot 13 en 19
1731	verponding (eigenaren, vermeld is indien zij bewoners zijn)	NA, Fin.v.H. 513-514 zie noot 2 en 5
1732	verponding Scheveningen (eigenaren en veranderingen wegens nieuwe getimmerten tot 1806)	NA, Fin.v.H. 564 zie noot 2 en 5 (HGA bib Sh 128)
ca.1733	verponding (eigenaren en veranderingen wegens nieuwe getimmerten tot 1800)	NA, Fin.v.H. 549 zie noot 14
1733	zout-, zeep-, heere- en redemptiegeld	HGA, Soc. 289
1742	personele quotisatie (bewoners)	HGA, O.A. 4763; NA, Rek. auditie 41 zie noot 2, 14 en 19 (voor OA 4763)
1742	personele quotisatie Haagambacht (bewoners)	HGA, O.A. 4768 zie noot 2, 14 en 19
1743	personele quotisatie Scheveningen (bewoners)	HGA, O.A. 4769 zie noot 2 en 5 (HGA bib Ud 103)
1744	personele quotisatie Eikenduinen (bewoners)	HGA, O.A. 4770 zie noot 2 en 14
1745	klaggeld Loosduinen	HGA, Lsd 1990
1745/1746	redressen personele quotisatie (bewoners)	HGA, O.A. 4764 zie noot 2, 3 en 14
1746	personele quotisatie (bewoners)	GA Rotterdam zie noot 3
1746	redressen personele quotisatie (bewoners)	HGA, O.A. 4765 zie noot 2 en 14

periode/jaar	omschrijving	vindplaats
1747	redressen personele quotisatie (bewoners)	HGA, O.A. 4766 zie noot 2 en 14
1748/1749	redressen personele quotisatie (bewoners)	HGA, O.A. 4767 zie noot 2, 14 en 19
1750	opmeting straatgeld omgeving Kortenbos (eigenaren)	HGA, O.A. 3068
1750	100e penning (eigenaren)	HGA, Soc. 241 zie noot 14 en 19
1757	100e penning (eigenaren)	HGA, Soc. 242 zie noot 14
1757	200e penning (eigenaren)	HGA, Soc. 243 zie noot 14
1770	Morgenboek Zusterpolder (eigenaren)	HGA, Amb. 36
1776	Morgenboek Zusterpolder (eigenaren)	HGA, Amb. 37
1779	100e penning (eigenaren)	HGA, Soc. 244 zie noot 14
ca.1780(?)	verponding Scheveningen (eigenaren; veranderingen wegens nieuwe getimmerten tot 1805)	NA, Fin.v.H. 564 zie noot 14
ca.1781	verponding Haagambacht en Eikenduinen (eigenaren en veranderingen wegens nieuwe getimmerten tot 1803)	NA, Fin.v.H. 563
1783	Morgenboek Zusterpolder	HGA, Amb. 38
1795	inschrijvingsbiljetten gedwongen geldnegotiatie	HGA, O.A. 4788-4826 zie noot 15 en 19
1799	klapgeld Loosduinen (eigenaren)	HGA, Lsd 1990
1800	inwoners wijk A-D, H-N, P-W (bewoners)	HGA, O.A. 5589a zie noot 16 en 19
1800-1805	verponding (eigenaren)	HGA, O.A. 4684 zie noot 14 en 19

periode/jaar	omschrijving	vindplaats
1802	leden en contribuabelen schutterij, wijk E, F, H, I en K (bewoners)	HGA, O.A. 5601 zie noot 16, 18 en 19
1802-1809	lijst van huizen waar bedrijfsmatig vuur gestookt wordt (bewoners)	HGA, O.A. 5691 noot 16
1804	belasting op dienstboden, rijtuigen en paarden (bewoners)	HGA, O.A. 2864 zie noot 16
1805	belasting op dienstboden, rijtuigen en paarden (bewoners)	HGA, O.A. 2865 zie noot 16
1805	inschrijving armenwerkplaats (bewoners)	HGA, Armeninr. 5 (bijl., nrs 150-153); zie noot 16
ca.1806	eigendomstitels (eigenaren)	HGA, Kleinzegel 1-16 zie noot 16 en 19 (deels)
1807	bevolkingsregister wijk E (bewoners)	HGA, O.A. 1041 zie noot 16
1807/1808 (-1824)	verponding (eigenaren)	HGA, O.A. 4685 zie noot 16 en 19
1809	telling leden kerkgenootschappen (bewoners, geen namen)	HGA, O.A. 470 zie noot 16
ca.1809 (-ca.1811/12)	verponding, wijk D-W (eigenaren)	HGA, ZGPB 1-4 zie noot 16
1810-1812	leden en contribuabelen schutterij (bewoners, m.u.v. wijk E, F, H en I)	HGA, O.A. 5600-5603 zie noot 16, 18 en 19
1811	registre civique (bewoners)	HGA, O.A. 1042 zie noot 19
ca.1812	huisregister wijk D (eigenaren en bewoners)	HGA, O.A. 1166 zie noot 2, 16 en 19
1813	onbekende belasting (bewoners)	HGA, O.A. 2873 zie noot 16
1814	personele belasting (bewoners)	HGA, ZGPB 54; zie noot 16 en 19

periode/jaar	omschrijving	vindplaats
1814	dienstbodenbelasting wijk M-W (bewoners)	HGA, ZGPB 54a zie noot 16
1815	lantaarn-, klap- en brandspuitgeld (eigenaren)	HGA, O.A. 5695-5697 zie noot 16
1815	bijdrage schutterij (bewoners)	HGA, Gem.ontv. 1028-1029 zie noot 16 en 19 (deels)
1816	kiezerslijst (bewoners)	HGA, Stadsbest.1816-'51 708 zie noot 16
1816 (1822)	schutterijplichtigen (mannelijke bewoners tussen 18 en 50 jaar)	HGA, Stadsbest. 1816-'51 1195 zie noot 2, 5 en 16
1816	wijkregister wijk G (Scheveningen) (bewoners)	HGA, O.A. 1044 zie noot 2, 16 en 19
1816 (-1820)	verponding Scheveningen (eigenaren, met adres)	HGA, O.A. 4685 (v.a. f 215) zie noot 16
ca. 1817	huizen waar bedrijfsmatig vuur gestookt wordt (bewoners)	HGA, Stadsbest.1816-'51 1025 zie noot 16 en 19
1818	kiezers (bewoners)	HGA, Stadsbest. 1816-851 709 zie noot 16
1819	huizen waar bedrijfsmatig vuur gestookt wordt (bewoners)	HGA, Stadsbest. 1816-'51 1025 zie noot 16 en 19
1820	weggeld Scheveningen (eigenaren)	HGA, Stadsbest. 1816-'51 882 zie noot 16
1822	overzicht soorten gebouwen	HGA, Stadsbest. 1816-'51 1014 zie noot 16 en 19
ca.1824 (-1832)	verponding (eigenaren met adres); mutaties tot ca.1832	HGA, ZGPB 62-63 zie noot 16
1824	stemregister (bewoners)	HGA, Stadsbest. 1816-'51 710 zie noot 16
1825	bijdrage schutterij (bewoners)	HGA, Gem.ontv. 1030 zie noot 16

periode/jaar	omschrijving	vindplaats
ca.1825	bijdrage schutterij (bewoners)	HGA, Gem.ontv. 1031 zie noot 16
1825	opgaven t.b.v. de Nationale Militie (bewoners)	HGA, Stadsbest. 1816-'51, 1139 zie noot 16
1826	opgaven t.b.v. de Nationale Militie (bewoners)	HGA, Stadsbest. 1816-'51 1140 zie noot 16
1826 (-1830)	weggeld Scheveningen (eigenaren); mutaties tot 1830	HGA, Stadsbest. 1816-'51, 883 zie noot 16
1826	bijdragen schutterij (bewoners)	HGA, Stadsbest. 1816-'51, 1032 zie noot 16
1827	opgaven t.b.v. de Nationale Militie (bewoners)	HGA, Stadsbest. 1816-'51, 1141 zie noot 16 en 19
1827	stemregister (bewoners)	HGA, Stadsbest. 1816-'51, 711 zie noot 16
1828	opgaven t.b.v. de Nationale Militie (bewoners)	HGA, Stadsbest. 1816-'51, 1142 zie noot 16
1830	volkstelling (bewoners)	HGA, Bevolking 2067-2074 zie noot 16 en 19
1832	landstormplichtigen (bewoners) N.B. wijken I, M en P ontbreken	HGA, Stadsbest. 1816-'51, 1306 zie noot 16
1832	registratie t.b.v. de landstorm (bewoners, alleenstaande mannen geb. 1783-1812)	HGA, Stadsbest. 1816-'51, 1308 zie noot 17
1832	id. (gezinshoofden)	HGA, Stadsbest. 1816-'51, 1309 zie noot 17
ca.1835	bijdragen schutterij, wijken B-F, H-K (eigenaren)	HGA, Gem.ontv. 1033 zie noot 16
1839 (-1866)	inkwartieringsadressen voor officieren (bewoners)	HGA, Inkwartiering 12-13
1840	volkstelling (bewoners)	HGA, Bevolking 2075-2086 zie noot 16 en 19

periode/jaar	omschrijving	vindplaats
1843 (-1866)	inkwartieringsadressen voor soldaten (bewoners)	HGA, Inkwartiering 14-34 zie noot 16
1849	plaatselijke belastingen (bewoners)	HGA, Gem.ontv. 1036-1039 zie noot 16
1850	volkstelling (hoofdelijk invullingsregister; bewoners)	HGA, Bevolking 2103-2127 zie noot 16 en 19
1850	belastingplichtigen (bewoners)	HGA, Gem.ontv. 1042 zie noot 16

Noten:

1. Publicatie in: N.J. Pabon, *De Hofboeken van s-Gravenhage, 1458-1561*, s-Gravenhage 1937.
2. Moderne index.
3. Fotokopie bij Gemeentearchief.
4. Microfilm bij Gemeentearchief.
5. Transcriptie bij Gemeentearchief.
6. Publicatie in *Jaarboek Die Haghe* 1955.
7. Publicatie in *Jaarboek Die Haghe* 1913.
8. Inhoudstafel.
9. Straten niet aangegeven, volgorde gelijk aan kohier 1674.
10. Publicatie in *Jaarboek Die Haghe* 1914/1915.
11. Percelenkaart aanwezig in beeldcollectie Gemeentearchief.
12. Geen straten, wel wijken genoemd.
13. Volgorde straten is alfabetisch.
14. Op verpondingsnummer 1730.
15. Zie de inventaris.
16. Nummering per wijk (huis c.q. verponding).
17. Wel per wijk, maar zonder nummering.
18. Index schutterij 1810-1812 is in bewerking.
19. Gescand en in te zien via de inventaris online